

Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga

Knaus, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:279734>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Nikolina Knaus

Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nikolina Knaus

Matični broj: 0009073425

Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Marina Marinković

Rijeka, rujan 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova **Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga** izradio/la samostalno pod mentorstvom **doc. dr. sc. Marine Marinković**.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

NIKOLINA KNAUS

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Tema, motivacija i cilj radnje	1
2. Metodologija istraživanja i informatori	3
2.1. Transkripcija.....	4
2.2. Kratice	5
3. Gorski kotar	6
3.1. Iz povijesti Gorskoga kotara	7
3.2. Podjela Gorskoga kotara na mikroregije.....	10
3.3. Crni Lug	12
4. O kajkavskome narječju	15
5. O goranskome kajkavskom dijalektu	20
5.1. Dosadašnja istraživanja crnoluškoga govora	23
6. Dosadašnja istraživanja kajkavske morfologije imenica	27
7. Istraživanja goranske kajkavske morfologije.....	32
8. Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga	36
8.1. Uvodne napomene.....	36
8.2. <i>a</i> -vrsta.....	38
8.2.1. Imenice muškoga roda	38
8.2.2. Imenice srednjega roda	42
8.3. <i>e</i> -vrsta	45
8.4. <i>i</i> -vrsta.....	47
8.5. Morfonološke alternacije u imenica.....	48
9. Zaključak	50

10. Popis literature.....	52
11. Prilozi	55
11.1. Popis karata	55
Karta 1: Zemljopisni položaj Gorskoga kotara.....	55
Karta 2: Zemljopisni položaj Crnoga Luga	55
11.2. Ogled govora Crnoga Luga.....	55
11.3. Ciljani upitnik.....	57
12. Sažetak i ključne riječi (<i>na hrvatskome jeziku</i>).....	59
13. Naslov i ključne riječi (<i>na engleskome jeziku</i>).....	60

1. Uvod

1.1. Tema, motivacija i cilj radnje

Tema je ovoga diplomskoga rada morfologija imenica u govoru Crnoga Luga koja je rezultat osobnoga interesa za dijalektološka istraživanja s preddiplomskoga studija Hrvatskoga jezika i književnosti, odnosno kolegija Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika. Dakle, motivacija je za dijalektološku temu prvenstveno potekla iz zadataka vezanih uz istraživanje organskoga idioma s navedenoga kolegija te s time povezanoga završnoga rada¹ na trećoj godini preddiplomskoga studija, u kojemu sam određivala pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu.

Kako je Crni Lug malo mjesto u, za dijalektološka istraživanja, bogatom Gorskom kotaru koje je dosad detaljnije istraženo na fonološkome planu², tako sam odlučila, polazeći od navedenog završnoga rada, proširiti područje istraživanja te se posvetiti morfologiji imenica u tome govoru. Crni sam Lug odabrala jer se radi o mom zavičaju i o malome mjestu kojemu prijeti „izumiranje“ samoga govora jer se broj stanovnika sve više smanjuje, a mlađe su generacije, pod utjecajem standardnoga jezika, sve manje zainteresirane za organski idiom. Shodno svemu navedenome, najveća je motivacija, kao i na preddiplomskome studiju, ostaviti pisani trag i istraživanje kojim će se govor, barem djelomice, sačuvati.

Cilj je, dakle, ovoga rada, odnosno istraživanja, prikazati i opisati imeničke paradigme, odnosno deklinacijske vrste imenica crnoluškoga govora utvrđene analizom gramatičkih morfema i njihovih alternacija u riječima prikupljenim terenskim istraživanjem. Stoga se u radu ponajprije uvodno iznose osnovne

¹ Knaus, Nikolina (2018) *Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu*. Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

² Kovač, Hrvoje (2015) *Fonološki opis crnoluškoga govora*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

informacije o Crnome Lugu i Gorskome kotaru kroz povijest, a potom se daje pregled relevantnih podataka o kajkavskome narječju i goranskome dijalektu, posebno o morfološkom aspektu, kojima crnoluški govor pripada, dok glavni dio rada čini morfološki opis imenica crnoluškoga govora.

2. Metodologija istraživanja i informatori

Grada je za ovaj rad nastala odabirom imenica iz ogleda govora Crnoga Luga koji je nastao na temelju terenskoga istraživanja u Crnome Lugu 2017. godine za potrebe istraživačkoga zadatka na kolegiju Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika druge godine preddiplomskoga studija Hrvatskoga jezika i književnosti. Navedeno je istraživanje provedeno pomoću diktafona na mobitelu, dakle snimao se spontani govor informatorice, gospođe Ratomire Abramović, (r. 1945. u Velikoj Vodi), izvorne govornice crnoluškoga govora. Ogled³ je crnoluškoga govora poslužio za ovaj diplomski rad kao korpus iz kojeg su odabrane funkcionalne imenice čije su paradigme ispitane ciljanim upitnikom⁴ te su ponovno, diktafonom, krajem kolovoza 2020. godine, snimljeni odabrani informatori koji su kao izvorni govornici pomogli pri njihovu utvrđivanju. Imenice su pomno transkribirane te su utvrđeni gramatički nastavci imeničkih paradigmi. Informatori⁵ (govornici) su ovoga puta bili pripadnici srednje životne dobi, Tomislav Knaus (r. 1964. u Rijeci) i Vesna Knaus (r. 1966. u Crnome Lugu). Oba su informatora izvorni govornici crnoluškoga govora sa srednjoškolskim obrazovanjem. Informatori su stanovnici Crnoga Luga te, osim za potrebe obrazovanja i poslovnih obaveza, nisu na dulje vremensko razdoblje napuštali Crni Lug.

³ Zbog opsežnoga ogleda govora Crnoga Luga, priložen je samo jedan njegov dio preuzet iz već citiranoga završnoga rada.

⁴ Upitnik se nalazi u prilogu.

⁵ Oba su govornika dobrovoljno pristala na snimanje i upotrebu njihovih imena u ovom diplomskome radu te im na cjelokupnom doprinosu i strpljenju svesrdno zahvaljujem.

2.1. Transkripcija

ɛ – zatvoreni vokal tipa *e*

ɛ – otvoreni vokal tipa *e*

o – zatvoreni vokal tipa *o*

ə – poluglas

ě – jat

x – konsonant *h*

l̥ – samoglasno *l*

r̥ – samoglasno *r*

č̣ – palatalna afrikata (glas između *č* i *ć*)

č̣̣ – palatalna afrikata (glas između *č* i *ć*)

l̥ – palatalni sonant

ń – palatalni sonant

ɛ – prednji praslavenski nazal

o – stražnji praslavenski nazal

* polazni oblik

ˈ mjesto naglaska

ˉ duljina

2.2. Kratice

A – akuzativ

D – dativ

G – genitiv

I – instrumental

im. – imenica

jd. – jednina

L – lokativ

m. r. – muški rod

mn. – množina

N – nominativ

općesl. – općeslavenski

prasl. – praslavenski

stsl. – staroslavenski

s. r. – srednji rod

V – vokativ

ž. r. – ženski rod

3. Gorski kotar

Gorski se kotar smjestio na sjeverozapadnom dijelu središnjega planinskog prostora Hrvatske, a svojom sjevernom i sjeverozapadnom međom graniči sa Slovenijom. Gorskokotarske su povijesne, prirodne i gospodarske značajke vrlo specifične, no on nije svuda omeđen izrazitim granicama. Njegove su prirodne granice najizrazitije prema Riječkom primorju gdje goransko visočje naglo prelazi prema moru (Mrle 2008: 16). Dolina gornjeg dijela rijeke Kupe i njezini pritoci rijeke Čabranke čine sjevernu granicu Gorskoga kotara, dok je zapadna granica obilježena visoravni notranjskog Snježnika, a istočna područjem krša oko rijeke Dobre i Mrežnice. U Gorskom je kotaru prosječna nadmorska visina oko 800 metara, a od planinskih uzvišenja ističu se Veliki Risnjak 1528 m, Drgomalj 1153 m i Bjelolasica 1533 m. Osim uzvišenja, karakteristične su uske doline rijeke Kupe i njezini pritoci. Gorskokotarski se krajolik odlikuje važnim populacijskim značajkama u koje se ubrajaju „raštrkana naselja bez znatnije koncentracije stanovništva; mnoga su naselja izrazito urbanog izgleda iako imaju zapravo malo žitelja; postupno se zapuštaju poljodjelska zemljišta“ (Pavić 1981: 7). Gorski se kotar od susjednih regija razlikuje upravo zbog zemljopisnih osobina, prvenstveno zbog smještaja blizu Riječkoga primorja te prometnoga položaja i značenja, a s druge je, pak, strane s njima povezan i uklopljen u život drugih regija. Zbog svojeg specifičnog područja, Gorski je kotar područje velikoga geostrateškog značenja. Tome pridonosi činjenica da je za vrijeme osmanlijskih okupacija Gorski kotar bio bliži Zapadu, a tako i udaljen od osmanlijske granice, pa je imao bolje uvjete za gospodarski razvitak (Pavić 1981: 9–11). Prirodne i klimatske karakteristike Gorskoga kotara nisu pogodovale osmanlijskim osvajanjima baš zbog njegova zatvorenoga šumskoga područja koje u zimi postaje teško prohodno. Gorski je kotar postao spona između Panonije i mora te se „postupno oblikovao u jedan od najvažnijih prolazno-prometnih prostora Hrvatske“ (Pavić 1981: 11).

Veliko je značenje Gorski kotar imao i u Hrvatskom koridoru koji povezuje panonsku i primorsku gospodarsku okosnicu Hrvatske. U Gorski je kotar krajem 15. st. započeo prodor Osmanlija, a zbog važnosti navedena koridora i područja koje je povezivao Mađari su se, prije više od 850 godina, nastojali probiti do sjevernoga Jadrana. Na toj su se poveznici, između sjevernojadranskoga i panonskoga područja, stvorila „jaka gospodarska žarišta najvećeg hrvatskoga (zrinsko-frankopanskog) feudalnog posjeda između Međimurja i Kvarnera“ (Pavić 1981: 11). Pružala se na tom području najduža kontinuirana zona Hrvatske, započeta je tada gradnja prometnica, željezničke i cestovne veze Zagreb – Rijeka. Prometnoj prednosti Gorskoga kotara doprinijele su i dodirne značajke sjevernog Hrvatskog primorja i Panonije te Slovenije i Like kojima se Gorski kotar potpunije uklopio u hrvatsko gospodarstvo (Pavić 1981: 12).

3.1. Iz povijesti Gorskoga kotara

Određeni povijesni podaci o početku naseljavanja Hrvata govore da su Hrvati koji su naseljavali ove prostore, izostavljali i zaobilazili Gorski kotar. O Gorskome se kotaru nije pisalo sve do 11. stoljeća i vladavine kralja Zvonimira, kada se Gorski kotar spominje kao područje suprotnih političkih interesa ugarskih vladara, Karantanaca i hrvatskoga vladara. Gorskim su kotarom prolazile, nakon Zvonimirove smrti, križarske čete koje su zaobilazile primorske i bizantske gradove. No, unatoč tomu, o gorskokotarskoj se regiji premalo pisalo „kao o dijelu srednjovjekovne ugarsko-hrvatske države“ (Mrle 2008: 34). Prvi vladari koji su počeli organizirati razvoj Gorskoga kotara u političkom i gospodarskom smjeru bili su, njegovi stoljetni vladari i gospodari, Frankopani. Oni su se tijekom svoje vladavine u ugovaranju poslova služili hrvatskim jezikom te su dogovorili prodaju i izvoz drva i drvenih proizvoda. U razdoblju 14. i 15. stoljeća pokreće se trgovina s Primorjem i Venecijom. Česti su, tijekom 16. stoljeća, bili prodori Osmanlija u Gorski kotar, a preuzimanjem je vlasti novi vladar, Nikola Zrinski Sigetski, bolje

iskorištavao sva njegova bogatstva. Najbolje su to činili njegovi posljednji vladari, braća Nikola i Petar Zrinski, koji su Gorskome kotaru najviše podigli gospodarsko značenje. U Darovnici se Martina Frankopana, izdanoj 12. ožujka 1477. godine, spominju prva naselja u Gorskome kotaru. Kako Gorski kotar, u prošlosti, a ni danas, nema puno velikih obradivih površina, tako je Petar Zrinski pokrenuo kopanje željezne rudače na području Liča i Čabra. No, nakon neuspjele zrinsko-frankopanske urote, novim je vladarom postao zagrebački biskup Martin Borković, a kasnije i grof. Nikola Erdödy. Položaj goranskih kmetova i Gorskoga kotara, nakon pripadnosti Zagrebačkoj županiji, postaje sve teži. Nakon neuspjele urote, Gorski je kotar od 1671. do 1767. godine bio pod nadzorom bečkoga dvora, a tako je počelo i njegovo rascjepljivanje na manje dijelove. Trajalo je to do prolaska cara Josipa II, austrijskog vladara, koji je 1775. godine prolazeći kroz Gorski kotar upozorio na otežan gospodarski razvoj Gorskoga kotara i Primorja zbog razdvojenosti, pa je, na njegov prijedlog, Majka Terezija 1776. godine pokušala osnivanjem Severinske županije ujediniti ove prostore. Pod Severinsku su županiju spadala tri kotara: primorski, kupski i gorski (Marković 2003: 33). No, već je desetak godina nakon osnivanja Severinske županije Josip II ukinuo kmetstvo te je Gorski kotar u budućnosti prolazio još brojna previranja kroz razdoblja (Mrle 2008: 34–40). Zanimljiv je podatak koji ističe Mrle (2008: 40), o, kako ga naziva 'rodnome listu' Gorskoga kotara, a riječ je o tome da se ime Gorski kotar prvi puta spominje 7. studenoga 1778. godine.

Prema Markoviću (2003: 31–36), naseljavanje se Gorskoga kotara odvijalo spontano u skladu s općim okolnostima, a nakon odlaska Turaka Gorani su se u svoj stari zavičaj vraćali krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Vraćali su se, naravno, samo oni koji su željeli. Najviše je povratnika bilo iz Kočevske i Bele krajine iz susjedne Kranjske, a oni koji su dulje izbivali s područja Gorskoga kotara značajno su izmijenili svoj hrvatski jezik. Unijeli su tako, u svoj zavičaj, hrvatsko-slovensku jezičnu fonetiku te određene riječi koje Hrvati s gorskokotarskoga područja nisu otprije poznavali. Najviše je bilo onih povratnika

koji su prije živjeli u Prezidu, Gerovu, Čabru, Brodu na Kupu, pa i Lokvama, Delnicama, Skradu i Kupjaku. Bilo je tada i doseljenika iz krajeva Gacke gdje se nalazio „veliki zbjeg ličkih Hrvata“ iz turske Like (*ibid*). Lički su Hrvati tako naselili određena goranska sela te se izmiješali s povratnicima iz Kranjske. Lički su Hrvati stoga zaslužni za to što su, kao doseljenici, u novu sredinu unijeli svoj način govora, a to je štokavsko-ikavski. Od Turaka su bježali i Bunjevci iz sjeverne Dalmacije, a naselili su goranska sela bliža primorju: Lič, Plase, Fužine i Lokve, oni su, pak, u novi zavičaj, unijeli štokavsko-ikavski govor s izrazitom dinarskom akcentuacijom i običaje koje Gorani dotad nisu poznavali. Gorski su kotar u nešto manjoj mjeri naselili i balkanski Vlasi pravoslavne vjere koji su naselili Drežnicu, Jasenak i Tuk i druga naselja u manjoj mjeri. Goranska su sela u to vrijeme bila mala, bez mnogo kuća, a uvjeti života, novim doseljenicima, nisu bili povoljni. Sve su to razlozi zbog kojih podrijetlo stanovnika Gorskoga kotara nije homogeno, no ipak su, u većini, oni „potomci onih Hrvata koji su se ovamo doselili u prvoj polovini 18. stoljeća“ (*ibid*).

Na raznolikost se gorskokotarskih govora osvrće i Vida Barac-Grum koja piše da je današnja raznovrsnost gorskokotarskih govora posljedica osobitih povijesnih i gospodarskih prilika i zbivanja na Balkanu, u Hrvatskoj i Gorskome kotaru od 15. do 18. stoljeća. Jugozapadno od Gorskoga kotara je Hrvatsko primorje, a jugoistočno Lika. Na istoku Gorski kotar prelazi u blaže i niže pokupske predjele. Granice Gorskoga kotara uvelike pokazuju jezičnu i dijalekatnu raznolikost kojom je taj kraj okružen: s jedne strane slovenski dijalekti, a s druge sva hrvatska narječja, čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Geografska znanost dijeli Gorski kotar na centralni kraj (središnji), severinski i čabarski kraj, na Kupsku dolinu i velikokapelski kraj (Barac-Grum 1993: 17).

3.2. Podjela Gorskoga kotara na mikroregije

Opisujući zemljopisne, ali i pejzažne i gospodarske značajke Gorskoga kotara, Radovan Pavić (1981), dijeli ga na pet mikroregionalnih cjelina, odnosno na: centralni po značenju – Središnji kraj; Severinski kraj; sjeverozapadni gorski blok – Čabarski kraj; gornje pokuplje – Kupska dolina; jugoistočno, prijelazno gorsko područje – Drežnički ili Velikokapelski kraj. Za ovaj je rad, zbog područja koje obuhvaća, najrelevantniji Središnji kraj koji se prostire „između Bosiljevsko-severinskog kraja na istoku i Gornjeg Jelenja na zapadu, a ostale mu granice čini viši gorski reljef, koji na zapadu počinje kod Crnoga Luga, a na jugoistoku kod Mrkoplja i Ravne Gore. Obilježje je ovoga kraja velika prometna važnost, te opskrbljenost drvnom sirovinom. Od najvećega je značenja centralno mjesto Delnice koje predstavlja i najveće goransko mikroregionalno središte koje ima nesmetani pristup drugim važnim središtima te uvjete za veći razvoj zbog prometnica – stare ceste Karoline i Lujzijane te željezničke pruge (1981: 12–17). Danas je na ovom području još bolja prometna povezanost zbog izgrađene autoceste koja ne prolazi kroz naselja, već ima pristupna čvorišta i raskrižja s postojećim prometnicama. Pogoni su drvne industrije, zbog blizine šuma, smješteni u manja naselja, a oni imaju i sociološku važnost zbog mogućnosti zapošljavanja stanovnika i rada u mjestu življenja. Poljoprivreda u Središnjemu kraju nije dovoljno razvijena, štoviše, napuštaju se (i zapuštaju) obradive površine. U novije se vrijeme pojačano radi na razvoju turističke privrede, s obzirom na brojne mogućnosti koje nudi Središnji kraj, tu svakako svrstavamo ono što privlači brojne turiste, a to su viši predjeli i svježi zrak zaštićenih područja: Snježnik, Platak, Nacionalni park Risnjak, zaštićena šuma Golubinjak, Bjelolasica, zaštićene Bijele i Samarske stijene ili Omladinsko jezero i Bajer, i vodni tokovi – Kupa. Mnoge su još osobitosti i privlačnosti ovog kraja, a unatoč tomu, u njemu se zadržava neznatan broj gostiju.

Karta 1: Zemljopisni položaj Gorskoga kotara (preuzeto s: <http://orthopediewestbrabant.nl/cabar-karta/>, pristupano: 24. srpnja 2020).

3.3. Crni Lug

Crni se Lug nalazi u središnjem dijelu Gorskoga kotara, a smjestio se u podnožju planine Risnjak na nadmorskoj visini od 730 metara. Od Rijeke je udaljen 50 km, 13 km od Delnica i 40 km od grada Čabra. Crni je Lug okružen manjim zaselcima, od kojih se, s jedne strane nalaze, Malo Selo i Razloge, prema Čabru, a s druge, Velika Voda, Zelin Crnoluški, Zelin Mrzlovodički i Mrzla Vodica, prema Rijeci (Kovač, Malnar Jurišić 2016: 483).

Kako je Crni Lug dobio ime, možemo samo pretpostavljati. Najvjerojatnije je objašnjenje da je povod imenu bila crnogorična šuma (*lug*) koja ga dandanas okružuje. No, postoji o etimologiji imena i jedna predaja koja govori da Crni Lug ime duguje crnokosim stanovnicima koji su živjeli na ovome području, dok su u obližnjem Malom Selu obitavali riđokosi (Mrle 2008: 22).

U Gorskom se kotaru prva naselja spominju tijekom 15. st., no precizno određivanje podatka o naseljavanju Crnoga Luga nije poznato. Spominjanje Crnoga Luga znano je iz 1725. u kontekstu izgradnje prve staklane na području Velike Vode. Staklana se navodi kao prva na području Gorskoga kotara, osnovao ju je Španjolak barun Perlas de Rialpa, a njezin je rad, uz prekide, zabilježen do 1735. Pokušaj je proizvodnje stakla na ovome području bio od velikog značaja, iako je neslavno završio, zbog neprepoznatog potencijala, svakako je uvelike pridonio početku gospodarskog razvoja Crnoga Luga. Mrle (2008: 41–69), navodi još neke važne povijesne trenutke vezane uz razvoj crnoluškoga područja, npr. peć za taljenje željezne rudače 1779., dok se 1850. otvara parna pilana u Hrvatskoj, izgrađena u Crnome Lugu (Bijela Vodica), a 1858. važna je godina zbog otvaranja prve školske zgrade, što je dakako imalo važnu ulogu u opismenjavanju stanovništva. Budući da su prvi vlasnici znatnog dijela Gorskoga kotara bili, knezovi Krčki, odnosno Frankopani, izgradili su i prve ceste na tom području, npr. Mrzla Vodica – Crni Lug – Gerovo, tijekom 15. i 16. stoljeća, ujedno prve prometnice koja je izravno povezivala Crni Lug s lukom Bakar. Vrlo

je važna za promet bila i cesta Crni Lug – Delnice koja je modernizirana i otvorena 1971. godine (Mrle 2008: 25).

Kako piše M. Marković (2003), u Crnome su Lugu do 16. stoljeća živjeli Hrvati koji su bili prisiljeni pobjeći zbog turskih Vlaha. Nakon toga, Crni je Lug bio spaljen, a dio je njegova stanovništva pobjegao na kranjski teritorij. Crnolužani su tamo obitavali do trenutka u kojem su saznali da je Gorski kotar siguran za povratak, pa su se vratili u zavičaj. Živjeli su tako u Crnome Lugu od uzgoja poljoprivrednih kultura, stoke; ponajviše konja, goveda i svinja, no unatoč tomu, napredak je Crnoga Luga bio spor. Stanje se poboljšalo nakon izgradnje Lujzinske ceste, kada je i Crni Lug dobio poveznicu s Delnicama.

Što se tiče stanovništva Gorskoga kotara i Crnoga Luga, može se reći da ono, s obzirom na prometne, klimatske, geografske prilike, poprilično varira. Dok je u početku, nakon izgradnje Karolinske ceste, broj stanovnika bio u slabom porastu, krajem 19. stoljeća dolazi do deruralizacije, te sve više ljudi odlazi iz mjesta za poslom. Zanimljiv je podatak da je u migracije bilo uključeno više žena nego muškaraca. Od prvih podataka, koji govore da je područje Župe Crni Lug brojilo 812 stanovnika 1850. godine, dolazi do sve većeg smanjenja broja stanovnika te tako Crni Lug 2011. broji svega 253 stanovnika, a do danas se taj broj uvelike smanjio. Razlozi su velikom broju opadanja broja stanovnika svakako nepovoljni gospodarski uvjeti i velika nezaposlenost ovog brdsko-planinskog kraja (Mrle 2008: 27–28).

Jedna od osobitosti Crnoga Luga je i folklorna tradicija koja se dobro očuvala kroz tri stoljeća. Riječ je, naime, o Crnoluškim pesnikima (*Črnouške pesnike*), koji su dobro održali tradiciju zvončarstva na pokladni utorak, prije katoličkog blagdana Pepelnice. Karakterističnu odjeću te tradicionalnu masku izrađuju sami sudionici te je, zajedno s harmonikašem koji ih prati, osim kroz Crni Lug, prezentiraju diljem Hrvatske na raznim maškaranim manifestacijama (Mrle 2008: 88–93).

Karta 2: Zemljopisni položaj Crnoga Luga (iz knjige „Crni Lug“ autora Tomislava Mrle, 2008.)

4. O kajkavskome narječju

Kajkavsko je narječje jedno od triju narječja hrvatskoga jezika, a svoj naziv duguje upitnoj zamjenici *kaj*: što, *quid* (Brozović 1988: 90).

Pregled je prostiranja i osnovnih značajki kajkavskoga narječja ponudila Iva Lukežić, u svojoj knjizi *Zajednička povijest hrvatskih narječja* (2012), u prvom dijelu knjige u kojoj se bavi fonologijom kajkavskoga narječja. Dio se njezinih spoznaja temelji na radovima Mije Lončarića (autora jedine monografije⁶ o kajkavskome narječju) iz 1996. i Dalibora Brozovića iz 1988. Autorica (2012: 251), ukratko navodi povijesne granice kajkavskoga narječja koje se u 15. stoljeću na sjeverozapadu Hrvatske prostiralo na području Hrvatskoga zagorja, Međimurja, Podravine, Turopolja i zapadne Posavine, na jugozapadu na području Prigorja i Gorskoga kotara, te u zapadnoj Slavoniji. Na istoku je kajkavsko narječje graničilo sa starom zapadnom štokavštinom, na zapadu sa slovenskim jezikom, a na jugu s čakavskim narječjem.

Povijesne su granice važne za određivanje današnjega stanja, pa tako prema Brozoviću (1988: 91) današnje prostiranje kajkavskoga narječja prati sljedeće granice i prostore. Sjeverna granica kajkavskoga narječja na sjevernome dijelu prati, od ušća Lendave, rijeku Muru te se proteže prema zapadu do rijeke Sutle. Kajkavsko narječje na zapadu prati rijeku Sutlu do ušća u Savu, zatim prati Savu do ušća Bregane, Breganu ispod Žumberačke gore do Kupe i Kupčine iznad Ozlja, te nadalje slijedi Kupu do Karlovca. Južna se granica proteže od Karlovca prema Sisku sve do ušća u Savu, te slijedi Savu do blizu Jasenovca. Ispod se, kod Topuskog, nalazi kajkavska oaza Hrvatsko Selo. Istočna se granica prostire južno od Pitomače i prati dalje pravac od Ciglene – Mosti – Topolovac – Crikvena – Dubrava – Šiščani – Đurđić – Velika Trnovica – Gornja Garešnica – Mikleuška – Kutina do Jasenovca na jugu. Na zapadnijem su kajkavskome području tri

⁶ Jedina monografija o kajkavskome narječju: Lončarić, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

štokavske oaze – oko Čazme do otprilike Žabna, jugoistočno i jugozapadno od Koprivnice, a štokavska se mjesta nalaze nešto udaljenije u Žumberku. Gorskokotarska se kajkavska granica smjestila sjeverno od čakavskoga područja do hrvatsko-slovenske granice, od Severina na Kupu do Fužina i Lokava, uglavnom sjeverno od crte Rijeka – Karlovac do slovenske granice (Brozović 1988: 91).

Kajkavski se govori izvan Republike Hrvatske nalaze na austrijsko-slovačko-mađarskoj tromeđi (Vedešin i Umok), na rumunjskoj granici (Checea), te u srpskome Banatu (Boka, Neuzina i Konak). Predmigracijsko se područje kajkavskoga narječja, prije prodora Osmanlija, prostiralo više na istok obuhvaćajući veći dio Panonije, prema nekim toponomastičkim istraživanjima do Zemuna (R. Olesch), a neke su se crte štokavskoga i kajkavskoga narječja preklapale na prostoru istočne Slavonije. Početkom osmanlijskih provala u 15. i 16. stoljeću započele su migracije stanovništva s jugoistoka na sjeverozapad, pa je kajkavsko narječje s te strane dospjelo do svojih današnjih međa, s izgubljenim prostorom na istoku.

Iva Lukežić (2012: 252–254), izdvaja alijetete⁷, tj. kako ih naziva *vlastita obilježja* kajkavskoga narječja. Najprije navodi bezvučnu afrikatu *č* kao odraz općesl. **t'*, samostalno i u skupini *šč* (*noč*, *ščap*) koja obilježava zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski i goranski dijalekt. Zatim zvučna afrikata *č̣* u skupini *žč̣* (*možč̣ani*), rjeđe samostalno (*meč̣a*) obilježava turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, ozaljski dijalekt. U alijetetne se značajke ubraja i temelj osnovne kajkavske akcentuacije (OKA), starohrvatski tronaglasni sustav s kajkavskim posebnostima (*līpa*, *mēso*, *sūša*; *ženà*, *letī*) u kojem razlikujemo sljedeće alijetete:

⁷ Alijeteti su jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga, drugosti od svih.

a) novi cirkumfleks nastao pri najstarijim kajkavskim metatonijama⁸ pred duljinom (*korîta*), i novi cirkumfleks (rjeđe akut) nastao pri mlađim metatonijama nakon utrnuća poluglasa (*posêkêl-posèkli*);

b) kajkavska regresivna metataksa⁹ siline s metatonijskoga cirkumfleksa;

c) naglasne pojave u koje ubrajamo:

- unakrsne zamjene cirkumfleksa i akuta (*sûša > sùša*)

- progresivna metataksa siline na drugu naglasnu moru od kraja riječi (*jàgoda*).

U većini je središnjih kajkavskih dijalekata osnovni kajkavski sedmeročlani samoglasnički sustav, u kojemu su tri posebne jedinice fonološki obilježene dvojakim podrijetlom, također alijetetna značajka: ɛ (*e, *ɛ: *nɛbo*; *mɛso*); ɛ (<*ě, *ə): (*tɛlo*, *dɛlo*; *pɛs*); ɔ (<*o, *ɔ: *mɔš*, *vɔk*). U rubnim zonama broj fonološki obilježenih jedinica može biti uvećan ili umanjen (za ovaj rad relevantnije u < *o, *ɔ: *muš*, *vuk* u rubnim krapinsko-zagorskim, te u goranskim govorima). Kajkavskim se jednačenjima, odnosno kajkavskome samoglasničkome inventaru, pridodaju dvije nove fonološki obilježene jedinice: $\text{ɛ} = *ě = ə$ (*tɛlo*, *pɛs*), $\text{ɔ} = *o = ɔ$ (*mɔš*, *vɔk*), dok treća jedinica $\text{ɛ} = *e = \text{ɛ}$ (*nɛbo*, *mɛso*) obilježava kajkavski sustav kao fonetska, a manje kao fonološka pojavnost. U alijetetne se značajke ubrajaju i odrazi prijedloga *və > **vu** / **v** / **f** i prefiksa *və- > **vu-** / **v-** / **f-** / **h-** uvjetovani zvučnošću sljedećega suglasnika (*v zɛmli*, *f hiži*, *vužgati*), te relikti općesl. *r' > **-rj-** u intervokalnim položajima (*morjɛ*). Važna je alijetetna značajka i otpadanje nenaglašenih samoglasnika u priloga (*kak*, *sim*, *tak*) i slogova s nenaglašenim samoglasnikom u promjenjivih riječi (*najɛmpot*), zatim uvođenje nastavka *-a* (Gjd. *o*-osnova) u Ajd. *o*-osnova i za značenje 'neživo'. Neophodno je kao alijetetnu značajku izdvojiti i zamjenicu s likom **kaj** koji u gramatičkome smislu predstavlja oblik N(A) upitno-odnosne zamjenice sa značenjem 'neživo'

⁸ Metatonija je promjena akcenta na istome mjestu.

⁹ Metataksa je promjena mjesta siline naglasaka.

(= što), a čije su izvedenice *neĳaj / neĳaj / nikaj, zakaj, pokaj*. U kajkavske se inovacije ubraja zamjenica **što** koja u gramatičkome smislu predstavlja oblik N(A) upitno-odnosne zamjenice sa značenjem ‘živo’ (= tko) izvedena od zamjениčkih osnova *č- i *t-, te neodređena zamjenica s likom *nešće / nešći* ‘netko’. Alijetet je i kajkavski arhaizam koji predstavlja morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina (*neĳrem spati* ‘ne mogu spavati’ – *peĳm spat* ‘poći ću spavati’), a poseban je arhaizam nastavak *-me* u 1. mn. prezenta (*vidimeĳ*). Karakteristično je za kajkavsko narječje i izražavanje budućih radnji prezentom svršenih glagola i složenim oblikom futura II, infinitiv s likom **iti** ‘ići’ izmjena prefiksa *raz-* > *rez-*.

Iva Lukežić, nadalje navodi i alteritete¹⁰ kajkavskoga narječja, odnosno izdvajaju se, dakle, preinake ‘slaboga’ poluglasa u puni samoglasnik (“vokalizacije”), primjerice u leksemu *męša/męša* ‘misa’, u prezentu s likom osnove *zęm-/zęm-* ‘uzm-’, kao i u sjzap. ČAK. Zatim alteritetna značajka koja uključuje preinake okluziva na dočetu sloga u šumnike slabije zatvornosti (*lahti, nohti/nofiti*) koje se pojavljuju i u ČN. Potom, alteritet koji je potvrđen i u sjzap. ČAK., i zap. ŠTOK. govorima, a riječ je o obezvučenju dočetnih zvučnih šumnika (*grop, zup, zit, vrak*) i sonanta *v* (*krof, nof*) i u središnjim slogovima (*nofci, ofceĳ*), a također i palatalizacije u skupinama *kt- > *ht-* > *št-*, te *hč-* > *šč-* (*ščęr*). U alteritete se ubrajaju i primjeri s redukcijom početnoga *v-* ispred suglasnika (*čęra* ‘jučer’, *zęti* ‘uzeti’, *toreĳek* ‘utorak’) te primjeri: **vęs-* > *s-* (*sa, seĳ, si, seĳga, seĳh, seĳkrva*). Nadalje, alteritetene su značajke i preoblake **slogotvornoga** **ř** > *ar / ęř / ęř* te upitno-odnosne i neodređene zamjenice za značenje ‘živo’ s likom *ko, neĳko, niko*; također i pokazne zamjenice s jednim zamjениčkim korijenom Njd. m. r. *of* ‘ovaj’, *ta* ‘taj’, *on* ‘onaj’; upitno-odnosne i pokazne zamjenice složene s *-lik* ‘nalik’: *kulik(i) – kulika, tulik(i) – tulika*, te zamjenice složene od više zamjениčkih korijena *kakov – kakova* (*takov – takova, ovakov – ovakova*). Alteritetna je značajka i gubljenje morfološke posebnosti Vjd. izjednačenjem s Njd. u *o-*

¹⁰ Alteriteti su jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih.

osnovama i *a*-osnovama, nastavak **-o(m)** (<*-o) u Ijd. ž. r.: *z mojo(m) ženō(m)*. Alteritetima se pribraja i odsustvo inovacija u deklinaciji u množinskim nastavcima DLI mn, dok su minimalne inovacije u Gmn. m. r. u kojem se umjesto ništičnoga nastavka uvodi jedan od već postojećih nastavaka (najčešće *-ov* iz Gmn. iščezlih *u-* osnova). Karakteristični je alteritet i nastavak *-em* u 1. jd. prezenta proširen i u glagola ‘moći’ (*morem, nemrem*), potom i **-jd-** u prezentskoj i **-jt-** u infinitivnoj osnovi glagola složenih od ‘ići’ (*pojdem, najdem; pojtī, najtī*). Alteritet je primjerice i rotacizam u oblicima prezenta glagola ‘moći’ (*moreš - more, mortī*), te na dočetu priloga (*nigdar*), a također i spojeni prijedlozi *iz, s > z / zę* (*z oka* ‘iz oka’, *z materō(m)* ‘s materom’) i spojeni prefiksi *iz-, s > z-* (*znet* ‘izvaditi’, *zębrat* ‘izabrati’) (Lukežić 2012: 254–256).

5. O goranskome kajkavskom dijalektu

Gorski je kotar područje na kojemu su zastupljena sva tri hrvatska narječja, kajkavsko, štokavsko i čakavsko, od kojih prevladava kajkavsko narječje (Malnar 2010: 47). Osim toga, Josip Lisac (1996: 22–23) je na području Gorskoga kotara registrirao sva četiri dijalekta triju narječja: kajkavski goranski dijalekt, ikavsko-ekavski čakavski, štokavski zapadni bosansko-hercegovački te štokavski istočnohercegovački. Na području je Gorskoga kotara potvrđen i jedan punkt čakavskoga ekavskoga dijalekta, a riječ je o govoru Mrzle Vodice (Vranić 2005). Ovakva je raznolikost gorskokotarskih govora rezultat povijesnih i gospodarskih prilika i zbivanja u Gorskom kotaru od 15. do 18. stoljeća (Malnar 2010: 47). Tijekom 17. i 18. stoljeća ovo su područje naselili stanovnici Slovenije i ostalih zemalja Austro-Ugarske Monarhije, a također i „potomci nekadašnjih izbjeglica pred Turcima“. Dolazilo je do jezičnih kontakata između slovenske kajkavštine te čakavštine i kajkavštine starosjedilačkoga stanovništva što je rezultiralo osobitim hrvatskim kajkavskim govorima. Također, u navedenom se razdoblju dogodio i snažniji prodor čakavštine u Gorski kotar. Na području Gorskoga kotara razlikujemo i ijekavski te ikavski tip štokavštine koji utječu na obližnje, osobito čakavske, govore. U Gorskom je kotaru važan neprekinut organski razvoj, procesi širenja, ukrštavanja i smjenjivanja dijalekatnih idioma, što predstavlja kompliciran posao u rekonstrukciji prvobitne dijalekatne slike toga područja. Rudolf Strohal vjerovao je u to da su se goranski čakavci u Sloveniji pokajkavili i zatim, nakon povratka, kajkavizirali Gorski kotar, no ta činjenica nije opravdana jer se vlastiti idiom ne mijenja tako brzo. Istinitost u Strohalovim zaključcima je u činjenici da su goranski predjeli bliži moru, doista bili čakavski (Lisac, 1996: 25–26). Lisac (1996: 270) iznosi Brozovićevo zapažanje da je goranski kajkavski dijalekt izdužena oblika, što se na periferiji dijasistema i očekuje. Kajkavci su i čakavci na našem prostoru gubili i dobivali određene terene što je rezultiralo nepovezanošću dijalekata. Migracije su uzrok tomu da su čakavci utjecali na

fizionomiju nekih kajkavskih dijalekata. Rezultat su seobe prema jugu, koja je plod zrinško-frankopanskoga rada, zapadni goranski kajkavci.

Prema podjeli gorskokotarskih govora Vide Barac-Grum kajkavsko narječje, na istoku, obuhvaća: Severin na Kupi, Zaumol, Močila, Osojnik, Lukovdol, Plemenitaš, Blaževci; zapadnije: Ravna Gora, Brod Moravice, Skrad, Brod na Kupi, Delnice, Lokve, Fužine, Prezid, Gerovo, Tršće, Čabar; južnije do Ravne Gore i Begova Razdolja (dok M. Lončarić pridodaje i ogulinski areal) (Barac-Grum 1993: 28).

Goranska se kajkavština može podijeliti na istočni¹¹ (manji) i zapadni¹² (veći) dio, a razlika je između njih u tome što je u istočnim kajkavskim govorima prisutan noviji čakavski utjecaj, odnosno zapadni se podtip u odnosu na istočni razlikuje prvenstveno na razini vokalizma¹³, ali i na razini prozodije¹⁴. Pritom, govor Crnoga Luga pripada zapadnome podtipu (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 486). Božidar Finka u suradnji s Vidom Barac-Grum (1981: 424) izdvaja sedam dijalekatskih tipova: lukovdolski, ravnogorski, delnički, brodski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski, prezidanski, u kojima izostavlja skradski koji je bio dijelom Finkine ranije podjele. Hrvoje Kovač i Marija Malnar (2016: 500) bavili su se i usporedbom crnoluškoga govora sa susjednim govorima te zaključili da se govor Crnoga Luga ne može sa sigurnošću smjestiti ni u koji od Finkinih dijalekatskih tipova. Tvrdnju potkrepljuju izostankom diftongizacije u crnoluškome govoru što je vjerojatno rezultat prirodnoga kontinuuma crnoluškoga i susjednoga čakavskog govora Mrzle Vodice kroz povijest.

¹¹ Istočnom dijelu pripadaju mjesta Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila, Klanac, Damalj, Plešivica Lukovdolska, Rim, Zdihovo, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadrič, Veliki Jadrič, Osojnik (Malnar 2010: 49).

¹² Zapadnome poddijalektu pripada sav preostali teren od Zaumola i Plemenitaša na zapad (Malnar 2010: 49).

¹³ „Predstavnikom zapadnogorskokotarskoga vokalizma može se smatrati delnički vokalizam“ (Malnar 2010: 54).

¹⁴ Osnovna je prozodijska razlika između zapadnoga i istočnoga poddijalekta u tome što zapadni poddijalekt karakterizira progresivni pomak cirkumfleksa. (Malnar 2010: 57).

Pretpostavka je i da je supostojanje dvaju različitih govornih sustava na vrlo malenome geografskom terenu odredilo i njihov razvoj.

Božidar Finka i Vida Barac-Grum, također, navode glavne osobitosti gorskokotarske kajkavštine koje su izveli iz spajanja svih dijalekatnih tipova, neke od njih (koje se mogu naći i u govoru Crnoga Luga) su: „upitno-odnosna zamjenica s osnovom koja je u liku *kaj*, ali s akcenatsko-kvantitativnim i glasovnim modifikacijama koje variraju od lika *kaj* do lika *kej*; gotovo u svim oblicima osobna zamjenica za 1. lice singulara (»ja«) ima polazni oblik u liku *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *ez* i sl., s time da postoje i akcenatsko-kvantitativne i fonetske razlike od jednoga do drugoga govornoga tipa odnosno govora; gorskokotarski kajkavski govori su u načelu ekavski, pri čemu je *e* od jata (*ě*) podložno istim vokalnim modifikacijama kao i svako drugo *e*, tj. kad je dugo može se ostvarivati zatvorenim *e* ili diftonškom varijantom, a kad je kratko, može biti otvorene artikulacije ili se može reducirati, kontinuant jata može alternirati i s vokalom *i*: osobitost je i jače ili slabije izraženo akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a* (npr. *pandej~~l~~ak*); jedna od gorskokotarskih kajkavskih glasovnih crta je i pojava glasa *ü*, koji nije toliko čest, ali je bogatiji fonetskim i fonološkim varijacijama; svi gorskokotarski govori imaju *h* u sistemu (npr. *vr 'hna*); krajnje *-m* u mnogim se govorima zamjenjuje s *-n*, a glasovi *č* i *ć* u svim su govorima neutralizirani u približnom izgovoru *č*; česta je depalatalizacija glasova *ǰ* i *ń*, ali je i dosta proširena metateza palatalnoga elementa u tih glasova (npr. *kojn*); s povijesnog su gledišta zanimljivi rezultati *j* < *dj*, *šč* < *skj*, *žj* < *zgj*; morfološki su svi gorskokotarski govori konzervativni: osobito se dobro čuva razlikovnost oblika u pluralnim padežima nominalne deklinacije; futur se najčešće tvori pomoću svršenih oblika prezenta glagola *biti* (npr. *bom*) i glagolskog pridjeva radnog, ali je zastupljen i futur tvoren od prezentskih oblika glagola htjeti i infinitiva kojega glagola npr. *jes čo prit* – podatak iz Delnica; u 2. licu plurala

prezenta gotovo je bez izuzetka završetak *-šte* (*vi govorište* - Delnice¹⁵), a u 3. licu *-jo* ili *-do*“ (Barac-Grum, Finka 1981: 427, 428).

5.1. Dosadašnja istraživanja crnoluškoga govora

Ovo je govorno područje, sve do unatrag nekoliko godina, dugo vremena bilo neistraženo. S obzirom na to, važno je spomenuti diplomski rad koji je nastao 2015. godine pod nazivom *Fonološki opis crnoluškoga govora* Hrvoja Kovača, te znanstveni rad Hrvoja Kovača i Marije Malnar Jurišić, nastao iste godine *O fonologiji govora Crnoga Luga* kojima govor Crnoga Luga dobiva svoj fonološki opis, a ujedno su to i prva poznata istraživanja jedne razine crnoluškoga govora. U radovima su opisana fonološki dva stanja u govoru Crnoga Luga, odnosno govor starije i mlađe populacije. Osnovni je fonološki inventar uspostavljen na temelju govora starijih govornika, odnosno analiziran je vokalizam, konsonantizam i prozodijska obilježja te je opisana realizacija glasova, njihova distribucija i podrijetlo (Kovač 2015: 1).

Istraživanje, potrebno za rad, provedeno je u više navrata od 2012. do 2015, a autorima je poslužilo za potrebe lingvističke analize, odnosno za promatranje vokalizma, konsonantizma i naglasnoga sustava. U radu je obuhvaćen smještaj i povijest Crnoga Luga, a prikazani su i osnovni podaci o goranskoj kajkavštini, kojoj crnoluški govor pripada. Prikazan je vokalski inventar govora Crnoga Luga, koji obuhvaća \bar{e} , \bar{e} , \bar{a} , \bar{o} , \bar{o} u dugom naglašenome slogu; i , e , a , o , u u kratkom naglašenome slogu; i , e , e , a , o , u u nenaglašenome slogu te r koje pripada podsustavu kratko naglašenog i nenaglašenoga vokalizma. Osim toga, prikazana je i realizacija svakog vokala s primjerima u govoru, te značenje manje poznatih crnoluških riječi, npr. $/i/$: *p'ijat* 'tanjur', *poč'inet* 'odmoriti', *prez. pos'iplen*

¹⁵ Zapadni je gorskokotarski punkt Delnice detaljnije istraživao prof. Josip Lisac čiji se doprinos u tome kontekstu očituje u njegovoj knjizi iz 2006. godine *Tragom zavičaja: Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*.

'pospem', *vel'ika* (Kovač, Malnar Jurišić 2016: 487). U radu je prikazana i distribucija fonema, pa tako zaključuju da u govoru Crnoga Luga dugi fonemi postoje samo pod dugim naglaskom, kratki se mogu naći u naglašenome, zanaglasnome i prednaglasnome položaju. Poluglas *ə* se u inicijalnome položaju pojavljuje isključivo pod kratkim naglaskom ispred polazno slogotvornoga sonanta *r* (*r*). Također, kontinuate ishodišnih *u* i *o* ne mogu stajati na početku riječi te se ovdje pojavljuje protetsko *v*. Detaljno se objašnjava i podrijetlo naglašenih i nenaglašenih vokala. U prikazu je konsonantizma govora Crnoga Luga, također, naveden inventar koji, kako tvrde, u sustavu ne sadrži dvousneni sonant *ʉ*, već labiodentalni *v*, za razliku od većine drugih zapadnogoranskih kajkavskih govora. Kao rubne foneme u sustavu navode *ń*, *l̥* i *ẓ̌*, koji se pojavljuju pod utjecajem standarda. Sonanti su: *v*, *m*, *j*, *l* (*l̥*), *r*, *n*, (*ń*), a opstruenti: *p*, *b*, *f*, *t*, *d*, *c*, *s*, *z*, *č*, (*ẓ̌*), *š*, *ž*, *k*, *g*, *x*. Što se naglasnoga sustava tiče, Hrvoje Kovač i Marija Malnar Jurišić (2016: 497) navode da su za crnoluški govor relevantna dva prozodijska obilježja: mjesto naglaska i njegova kvantiteta, dakle, razlikuju se dugi i kratki naglasak, a izgubljene su nenaglašene duljine. Slogotvorni je sonant *r*, uvijek naglašen kratko, a jednako je i s poluglasom *ə*. Na temelju su korpusa riječi zaključili da je u crnoluškome govoru došlo do tercijarnog pomaka akcenta, to jest do progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa te potom regresivnoga vraćanja naglaska, a što je vidljivo iz strukture vokalizma (**mêso* > *mesô* > *mesû* > *m'êsu*, *'oku*, *s'ênu*, *n'êbu*, *t'êstu*). Utvrdili su da je metatonijski cirkumfleks dao duge akcente, npr. *b'ābēn* 'babin'. Praslavenski je kratki uzlazni akcent dao dugi akcent, kao i metatonijski akut, uz iznimku skraćenih vokala (Kovač, Malnar Jurišić 2016: 499).

Najnovije je istraživanje crnoluškoga govora, odnosno završni rad na temu *Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu*, pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvine Vranić, napisala Nikolina Knaus 2018. godine. U radu su prikazani rezultati istraživanja o

pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskom narječju i goranskomu dijalektu. Određivanjem je alijetetnih i alteritetnih značajki za pripadnost crnoluškoga govora kajkavskom narječju, te istraživanjem literature o goranskim govorima autorica došla do sljedećih zaključaka.

„Govor Crnoga Luga pripada, unaprijed utvrđenom, zapadnomu podtipu goranske kajkavštine jer se utvrđene značajke podudaraju s najvećim brojem značajki zapadnoga tipa u koji ulaze i susjedni govori Delnica, Tršća, Čabra i Prezida“ (Knaus 2018: 40). Jedna od razlika kojom se govor Crnoga Luga razlikuje od mnogih kajkavskih govora jest prva i druga kajkavska jednadžba, odnosno, utvrđivanjem značajki nije se potvrdilo jednačenje praslavenskog odraza jata i poluglasa u primjera: (...) *d'ok smo b'ēlē d'ēca* (...) i *ml'ēko nos'ilē* (...); *I t'ako, 'eto, s'ada bo j'utre nan bō ta zb'or*(...); kao ni jednačenje odraza stražnjega nazala i slogotvornoga *l* u: (...) *p'ole smo pr'ōšlē j'ęst i m'ōš va B'aško* (...) *ne znan 'otkot so 'onę dob'avlale tu v'uno jęř tę ni b'ęo 'ovac* (...). U govoru su Crnoga Luga potvrđene neke alijetetne značajke poput redukcije neakcentiranih vokala u priloga, brojeva, glagola, zatvaranja vokala do *u*: (...) *a n'ās je b'ęo j'aku str'ax, tu me je j'aku ost'āo, va 'ovaj, va p'amčęę* (...); a ovjeren je i primjer u kojem ne dolazi do redukcije neakcentuiranog vokala: *I t'ako, i t'ž je ž'ivot*. U ovom govoru nalazimo i relikv sekvencije *rj* u intervokalnoj poziciji: (...) „*mi v'an bę pęst'ilę našo x'išo, t'ž je v'ila na m'ōrję*“ (...) *A d'anas ni t'ęga, d'anas sę s'ę prez'trję* (...). Zabilježeni su i primjeri depalatalizacije: (...) *p'ole od p'ętęga r'āzreda d'aļę šk'žlsko k'uhino* (...). Prijedlog se *vъ* u govoru Crnoga Luga ostvaruje kao *v*, ali i kao *va*: (...) *'anda v dr'ugo se sę m'oro pre'ōbut* (...) *mi te va V'ęlake V'ode n'ismo jęm'ęlē v'odi* (...). Kao i u ostalim kajkavskim gorskokotarskim govorima, u crnoluškome govoru dolazi do obezvučenja zvučnoga šumnika na kraju riječi: (...) *v'avęk me ję privl'ači ta r'āt, ta b'ęčki v'ęš* (...). Što se tiče kajkavskih rezultata primarne i sekundarne jotacije, u crnoluškome govoru dolazi do ujednačavanja *ć* i *č* = *č*, u primjera: (...) *mi smo se z'adačę m'ōrale p'isat* (...). Upitno-odnosna zamjenica *kaj* također je zabilježena

u govoru Crnoga Luga: (...) *k'aj čəmo, v'odo smo jəm'ēlē, a k'aj n'ān je dr'ugo tr'ebao* (...). Potvrđeno je i gubljenje morfološke posebnosti Vjd. u govoru, pa je tako Vjd. jednak Njd.: (...) *B'erta, pa tē smo dv'ā kor'āka* (...). Futur se u govoru Crnoga Luga pojavljuje u obliku *bomo* + glagolski pridjev radni, kao što je u primjeru: „*K'oku b'omo s'a tu nos'ile*“ (Knaus 2018: 22–32).

Od jezičnih činjenica nižega razlikovnoga ranga, odnosno alteriteta u govoru Crnoga Luga ostvaruju se rezultati sekvencije *-jt* u infinitivnoj osnovi: (...) *n'ēmoraš p'ejt va D'elnicę* (...). U govoru je ovjeren je i rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moč*: (...) *'ako se n'ēmore k'epet p'rnęę l'edin* (...). Od konsonantskih se skupina u govoru Crnoga Luga javljaju primjeri neizmijenjene starojezične skupine *čr*; skupina *št* od *čt*; skupine *vse* > *se*; skupine *vsega* > *sega*. Izjednačenje je prijedloga *iz* i *s* u *z* uz imenicu, u crnoluškome govoru, ostvareno u genitivu i instrumentalu. U govoru su Crnoga Luga oblici množine u deklinaciji u neproširenoj osnovi u množinskim oblicima imenica m.r.: (...) *s'ęga smo jəm'ēlē p'une v'rtę* (...); u nerelacijskom morfemu /ov/ (> /of/) u osnovi ispred morfema /ø/ u Gmn. imenica m. r.: (...) *tix fr'ilakof m'ajxęņęx* (...); morfem /ø/ u Gmn. imenica s. i ž. r.: (...) *te ję j'aku pr'imitivņęx ž'ēn st'ārjęx* (...); ishodišnojezična nejednakost oblika DLI. mn. imenica i imeničkih riječi svih triju rodova: (...) *tu n'an se po n'ašix b'ōlnicax f'ali* (...). Naposljetku, u govoru se Crnoga Luga može ovjeriti morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*: (...) *'onę te s'udęjo* (...) (Knaus 2018: 33–37).

Sve ove jezične činjenice dokazuju pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju. Uz nabrojene značajke kao što su: zamjena vokala *o* vokalom *a*: (...) *'anda so ž'ęņę j'āku pl'ēlē* (...); ispadanje *d* u *jena* (*jedna*): (...) *j'ęno m'ŗvęco* (...), a potvrđeno je i *jene* < *jedne*: *j'ęņę c'ipęlē* (...); krajnje *m* u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamijenjeno s *n*: (...) *j'ęst s'ān t'ako n'ekako* (...); potvrđuju i pripadnost crnoluškoga govora goranskomu dijalektu, iako se sve one mogu ostvariti, neke u većem, druge u manjem broju kajkavskih govora (Knaus 2018: 38–39).

6. Dosadašnja istraživanja kajkavske morfologije imenica

Kako je ovaj rad dijalektološki i svrha mu je prikazati morfologiju imenica crnoluškoga govora, tako je važno istaknuti određene informacije o morfologiji, prvenstveno imenica, općenito u kajkavskome narječju. Prema tome, važno je krenuti od autora koji je nezaobilazan kada je riječ o kajkavskome narječju, a to je Mijo Lončarić koji u svojoj knjizi *Kajkavsko narječje* iz 1996. godine posebno poglavlje posvećuje morfologiji.

Shodno tomu, Mijo Lončarić (1996: 97), ističe da je u razvoju kajkavske, i uopće hrvatske, morfologije došlo do „pojednostavljivanja praslavenskoga stanja“. Promjene su bile usmjerene na postojanje morfoloških kategorija i na sredstva kojima se one izražavaju. Karakteristike su glavnine kajkavskoga narječja u morfologiji pojedine inovacije u koje se ubrajaju: „gubitak dvojine, smanjenje broja tipova deklinacija, gubitak vokativa, komparativni sufiks *-(e)š-*, gubitak nesloženih preteritalnih vremena, jedan supin s *biti*, a od čuvanja starijih crta: supin, posebni oblici za DLI u množini“ (Lončarić 1996: 97).

Osobina po kojoj se kajkavština razlikuje od slovenskoga jezika jest dvojina koja, danas, u velikoj većini kajkavskih govora više ne postoji kao gramatička kategorija. O pravoj se dvojnini može govoriti u nekim goranskim govorima, kao što su npr. Lokve, u kojima poseban oblik za NA dolazi samo uz broj dva. Ipak, u većem je broju govora izgubljena dvojina, odnosno i u NA uz brojeve dva, tri i četiri dolazi množina, npr. N 2, 3, 4 *brati//sęla//žęę*; A 2, 3, 4 *brate//sęla//žęę*. Dvojina se još čuva u rijetkim zagorskim govorima uz slovensku granicu. Određeni pisani izvori iz 16. stoljeća potvrđuju postojanje dvojine u kajkavštini, ali samo kao izbor. Ostatak dvojine danas pronalazimo u množini *i*-deklinacije u obliku imenice *oči* prema *oko* (Lončarić 1996: 97).

Specifičnost je što je u većini govora u deklinaciji iz sustava nestao vokativ koji je nestao kao padež, a u njegovoj se službi pojavljuje nominativ. Pojedini govori imaju vokativ kao posebnu kategoriju, no poseban oblik imaju samo ženski

hipokoristici na *-a*, vokativni su ostaci najčešći u imenice *Bog*, npr. *V Bože*. Nadalje, postoji i sinkretizam koji zahvaća deklinaciju u cjelini, odnosno izjednačuju se DLI (Lončarić 1996: 98).

Mijo Lončarić (1996: 98), izdvaja tri deklinacije nastale od dvojakih mekih i tvrdih deklinacija, *a-* i *ia-*, te *o-* i *io-* (zapravo *ie-*) za muški i srednji rod, te *i-* deklinacije za muški i ženski rod, te su deklinacije nazvane po nastavku u G jd: *a*-vrsta, *ε*-vrsta, *i*-vrsta. Od prethodno je spomenutih dvojakih deklinacija, meke i tvrde, u imenicama m. i s. roda ostala razlika u *o/ε*-nastavcima (prijeglas), Ijd. i Dmn. za m. i s. rod, Njd. te Gmn. za muški rod. Karakteristike su konsonantskih *et-*, *en-*, i *es*-deklinacija ostale u imenica srednjega roda.

Nadalje, Mijo Lončarić (1996: 100–101), navodi specifičnosti u oblicima imenica muškoga roda na suglasnik. Ističe da je u toj kategoriji, u velikom broju govora, karakterističan „sinkretizam A i Gjd. i u imenica koje znače što neživo, a ne samo u onih koje znače što živo“. Također, izgubili su se rezultati II. palatalizacije, odnosno sibilizacije, u L jd., N, L i Imn. Nastavak je, u D jd., te u većini govora i u L, redovno *-u*. U ta je dva padeža, u određenim goranskim i zapadnim zagorskim govorima, nastavak *-y*, odnosno *-i*, a stariji je vjerojatno bio nastavak *-ε*. U znatnom je broju govora nastavak *-e*, a susreću se i likovi s *-u*. Nastavak je *-ov/-εv* dobiven u G jd, a taj je nastavak došao na mjesto \emptyset zbog razlikovanja od Njd. Neke imenice, u pojedinim govorima, čuvaju starije stanje s nultim nastavkom, posebno su to ojkonomi na *-ci*, odnosno *-ec*. U pojedinim je govorima i nastavak *-ih*, tj. *-i*, s otpadanjem *-h*, iz pridjevsko-zamjениčke promjene, obično uz *-ov/-ev*. Razlika se između stare meke i tvrde promjene u prijeglasu (alternaciji) čuva u I jd, kao i u G i Dmn. Nastavak je *-ε*, redovno u Amn. prema mekoj promjeni, osim što imenica *ludi*, supl. *čověk*, ima stari nastavak *i*-sklonidbe, isti kao u N i G. U Lmn. obično je nastavak *-ε(h)* (*ie...*), većinom bez *x*. Redovan je nastavak *-i* u I, a može se susresti i nastavak *-mi* iz *i*-sklonidbe.

Imenice se srednjega roda, prema Lončariću (1996: 101–102), mogu podijeliti na dvije skupine, odnosno na imenice jednakosložne (kojoj pripadaju imenice *jo*-osnove), i nejednakosložne (koja je ostatak starih konsonantskih osnova) skupine. Imenice se nejednakosložne skupine dijele, prema proširenju osnove u kosim padežima s (*ɛ*)*t*, (*ɛ*)*n* i *ɛ*(*s*), u tri skupine. Nastavci su se neutralizacijom izjednačili kao i u Ijd. i Dmn. u govorima s prijelazom *-o* > *-e*. Nastavak je *-ɛ*, u Ljd. s. r., češći nego u m. r. U genitivu je množine nastavak *-ø*, kao i u imenica *ɛ*-vrste.

Poglavlja o morfologiji imenica, Mijo Lončarić (1996: 102–103), završava prikazom vrste *ɛ* i vrste *i*-deklinacija. Nastavak je za *ɛ*-vrstu zapadnije, odnosno u Međimurju *-om*, a južnije je izoglosa *-u* ~ *-um/-om* koja ide istočnije. Na zapadu kajkavštine, gdje je nastavak *-o/-u*, nije došlo do sinkretizma između I i A, već se opreka, između ta dva padeža, tada, a i danas, izražavala prozodijski, što znači akutom na nastavku ili cirkumfleksom na osnovnom vokalu imenice. U Gjd. se, osim nastavka *-ɛ* u određenim goranskim govorima (primjerice u Delnicama), pojavljuje nastavak *-i*, odnosno *-y*, pa je došlo do sinkretizma G=DL. Do polarizacije je govora došlo u DLjd., odnosno „većina ima nastavak starih tvrdih osnova (*-ɛ*), a manji dio govora ima nastavak mekih osnova (*-i*). Govori u kojima je u nenaglašenom položaju došlo do neutralizacije *i=ɛ* (*ɛ* je od jata, tj. od jata i poluglasa), poseban su problem jer se sa sigurnošću ne može reći je li nastavak bio *-i* ili *-ɛ*. Taj je nastavak u Gorskom kotaru mogao biti *-ɛ*. Nastavak je *-ɛ* prema mekim osnovama, u množini u NA, a u genitivu uz redovni nastavak *-ø* u nekim govorima nalazimo i *-i(x)* prema pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji, primjerice u Gorskom kotaru. Na starije se nastavke svode nastavci DLI mn: u D i I *-am*, *-ami*, u L je *-a*, *-ah*, *-aj*, a u rijetkim je govorima došlo do sinkretizma u DLI u nastavcima *-ama* ili *-am*.

Što se tiče vrste *i*, Lončarić, M. (1996: 103), ističe da su imenice ženskoga roda na konsonant sačuvale posebnu sklonidbu. Prozodijski su obilježeni, u NA i Ljd. te u Gmn. određeni tipovi: u NAjd. duljenje u zamjenu (npr. *kôst* - *kòsti*,

OKA). U Ljd. i Gmn. duljina je cirkumfleksnog podrijetla (*kôsti*, prema D *kòsti*). U Ijd. nastavak je isti kao u *e*-vrste uz iznimke. Množinski su nastavci: u D *-(j)am*, *-em*, u L *-(j)a*, *-(j)ah*, *-(j)aj*, *-e(h)//-ie*, u I *-mi*, *-(j)ami*, *-imi*, *-imami*, a u govorima sa sinkretizmom tih padeža *-(j)am*, *-ima*. Imenice su stare konsonantske *-er* osnove, mati i (*k*)*či/šči* u kosim padežima zadržale proširenu osnovu s *er*. Naime, nastavke *i*-vrste s *-(j)*: *-om/-am/-ami*, može imati imenica *mati*, dok obje u N mogu imati oblik akuzativa (*matę*, *kčę*). Posve je nestala sklonidba *v*-osnova ženskoga roda, a imenice su te osnove prešle u *a*-osnove (*crikva*), dok su samo *krv* i *ľubav* prešle u *i*-vrstu.

Uz Miju Lončarića, važno je spomenuti i Dalibora Brozovića koji je prije njega, između ostaloga, pisao o kajkavskoj morfologiji. Brozović, D. kratki odlomak posvećuje morfologiji imenica, a očito je da se Lončarićevi zaključci podudaraju s Brozovićevima. Od glavnih karakteristika kajkavske morfologije imenica Dalibor Brozović (1988: 96), ističe činjenicu da je izgubljen dual (uz ostatke u nominativu kao *dvę lęę*: dvije godine) i vokativ. Također, za genitiv je jednine karakteristično da nema nastavka *-a* (*žen*, *pęnes*, *nebes*), a u muškom je rodu obično nastavak *-of* te rjeđe *-ef* (*nožof*, *nožef*). Nadalje, ističe da se dativ, instrumental i lokativ množine razlikuju, a navodi i primjere: *g ženam*, *k ľudem*, *tatom*, *zę ženami*, *s tati*, *z ľudmi*, *pri ženah*, *pri tatęh* ili *tatih*. Umetak *-ov-* (*moži*, *sini*, *gradi*) ne dolazi u množini muškoga roda, u dativu i lokativu imenica na *-a* javlja se nastavak *-ę* uz češći *-i* (*f hižę*, *f hiži*), a ponekad ti nastavci dolaze i u muškome i srednjemu rodu (*na stolę*, *na stoli*), ali je češće *-u* (*na stolu*). Isti nastavak u instrumentalu jednine imaju imenice na *-a* i imenice ženskoga roda na suglasnik, u jednim govorima *-o*, a u drugima *-om*: *voľo* ili *voľom*. Akuzativ jednine bez prijedloga, kod imenica muškoga roda, najčešće i za neživo ima nastavak *-a* (*na krof*, ali *zrušil krova*). Ne provodi se druga palatalizacija, odnosno sibilizacija (*raki*, *rogi*, *duhi*), ali je u imperativu mnogi govori čuvaju (*peci*, *pecęte*). Množina se upotrebljava uz brojeve dva – četiri (*dva sini*, *tri brati*).

Naposljetku, Brozović, općenito zaključuje da je kajkavska deklinacija „načelno sličnija čakavskoj, osobito zapadnoj, negoli štokavskoj ili slovenskoj prije svega zbog izostanka množinskog umetka *-ov* i zbog posebnog rješenja uz brojeve 2 – 4 (Brozović 1988: 96).

Za istraživanje je novijega datuma, odnosno, knjigu u dva dijela pod nazivom *Zajednička povijest hrvatskih narječja* (2015), od kojih je druga posvećena morfologiji zaslužna autorica Iva Lukežić. Autorica u, za ovaj rad relevantnijem poglavlju, *Imenička sklonidba u dijalektima kajkavskoga narječja u 20. stoljeću*, daje pregled karakteristika kajkavske morfologije imenica podijeljenih prema deklinacijskim vrstama u dijalektima kajkavskoga narječja, te upozorava na podjelu dijalekata prema Daliboru Brozoviću i, kasnije, Miji Lončariću. Prema Miji Lončariću, Iva Lukežić, navodi i osnovne značajke imeničke sklonidbe u kajkavskome narječju u 20. stoljeću (2015: 165–166). U ovom je kontekstu važno izdvojiti goranski (gorskokotarski dijalekt) čije značajke autorica okuplja na jedno mjesto tako što najprije opisuje morfološke karakteristike imenica istočnoga poddijalekta, a potom i zapadnoga poddijalekta gorskokotarskoga dijalekta. U izdvajanju značajki istočnoga poddijalekta, autorica izdvaja mjesta Osojnik kraj Severina na Kupi i Lukovdol, dok u zapadnome poddijalektu izdvaja karakteristike govora Skrada, Ravne Gore, Turni i Delnica. Osim toga, ukratko se osvrće i na migracijske govore, odnosno na goranske Gornje Jelenske i govore Moslavačke Slatine.

7. Istraživanja goranske kajkavske morfologije

Neizostavan je doprinos istraživanjima kajkavske morfologije knjiga Josipa Lisca, *Tragom zavičaja: Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora* (2006) u kojoj, autor, morfologiju imenica govora Turni i Delnica opisuje prikazom deklinacije po rodovima. Prikazujući imenice muškoga roda, Josip Lisac (2006: 94), u prikazu nastavaka ne navodi vokativ te ističe da se on, većinom, ne razlikuje od nominativa, osim u primjerima tipa: *vùče* ‘ujače’. Navodi da u jednini, kao i u većini goranskih govora, nema izjednačenih oblika u akuzativu s oblikom u genitivu imenica muškoga roda koje označuju neživo (Gjd. *pav:ca*, Ajd. *pa:vc*). Nadalje, Nm. obično ima nastavak *-y* (*po:ty*), iznimno *-i* (*brìgi* ‘bregovi’), dakle, karakteristična je kratka množina. Genitivni je nastavak *-of* (*pa:vcof*), a iznimno se javlja i *-ø* (*ku:ń*). Nominativ množine imenice *člo:vik* glasi *lìd̩jy* || *lìdi*. Imenice su tipa ‘kršćanin’ izgubile *-in*: *čòban*, *Zàgřepčan*. Zaključuje da je izgubljen dual, no čuva se kod najstarijih govornika uz brojeve 2, 3 i 4, dok u Delnicama danas prevladava nastavak *-a*.

U delničkom govoru u Gjd. dolazi npr. *čovèjka*, u D i Ljd. *sìny*, u Ajd. *paìd̩šša*, *prìšč*, Ijd. *z prìščən*. U Dmn. bilježimo *sìnən*, u Amn. *br̩:te* te u Lmn. *fk̩otyx* ‘u kutovima’. Delničani u Nm. imaju primjere kao *br̩:ty* (ali se kaže i *bràča*). U Gmn. dolazi nastavak *-of*, ali i *-y* i *-i*. Zanimljiva je, svakako, deklinacija imenice *o:ča* (Turni), *òuča* (Delnice), primjeri su za Delnice: Gjd. *očièta*, Dj. *očièty*, Ajd. *očièta*, Ljd. *v očièty*, Ijd. *z očiètən*; Nm. *očièty*, Gmn. *očiètof*, Dmn. *očiètən*, Amn. *očiète*, Ljd. *v očiètyx*, Imn. *z očiètymy* (Lisac 2006: 95–96).

Primjeri su imenica ženskoga roda, u Turnima, prema Lisca (2006: 96), sljedeći: Njd. *žè:na*, Gjd. *žè:ne*, Dj. *žè:ny*, Ajd. *se:stro*, Ljd. *v du:šy*, Ijd. *s kra:vo*; Nm. *se:stre*, Gmn. *se:stər*, Dmn. *kra:van*, Amn. *se:stre*, Lmn. *v ro:kah*, Imn. *s kra:vamy*. Zanimljivo je da se imenice nekadašnje *v*-deklinacije mijenjaju kao *žè:na* ili *du:ša*, jedino je imenica *ce:rkof* zadržala i u N i Ajd. takav oblik. Imenica se stare *r*-deklinacije *ma:ty* deklinira na ovaj način: Njd. *maty*, Gjd. *ma:terε*, Dj.

ma:tery, Ajd. *ma:ter*, Ljd. *va ma:tery*, Ijd. *z ma:terjo*; Nmn. *ma:tere*, Gmn. *ma:ter*, Dmn. *ma:teean*, Amn. *ma:tere*, Lmn. *na ma:terax*, Imn. *z ma:teramy*. Primjer je deklinacije imenice ženskog roda na suglasnik sljedeći: Njd. *kə:st*, Gjd. *stva:ry*, Djđ. *pɛ:čy*, Ajd. *no:č*, Ljd. *po no:čy*, Ijd. *s kəstjo*; Nmn. *kùsti*, Dmn. *kùstin*, Amn. *nùči*, Lmn. *va kùstix*, Imn. *s ko:kəšimy*. Deklinaciji tipa *kə:st* pripada i imenica *kərf*.

U delničkom govoru velik broj imenica na *-a*, iz fonetskih razloga, u Gjd. te u N i Amn. ima nastavak *-i*: *gòri*, *guàvi*, *ròki*, *nògi*, *òfci*. Imenice se tipa »Hrvatska«, »Francuska« dekliniraju prema tipu »žena«, no može se čuti i stariji oblik srednjega roda, pogotovo u L *Xərvǃ:ckyn* (što vrijedi i za Turni). Primjer su imenica ženskoga roda s Njd. na suglasnik sljedeći: Njd. *kùst*, Gjd. *kòsti*, Djđ. *kòxsty*, Ajd. *kùst*, Ljd. *fkòxsty*, Ijd. *s kòstjo*; Nmn. *kòsti*, Gmn. *nòči*, Dmn. *kòxstən*, Amn. *kòsti*, Lmn. *va nòčyx*, Imn. *s kòstimy* (Lisac 2006: 98).

Primjer su imenica srednjega roda u turnanskome govoru: Njd. *ùku*, Gjd. *sɛ:la*, Djđ. *po:li*, Ajd. *vixu*, Ljd. *v bla:ty*, Ijd. *z o:kon*; Nmn. *re:bra*, Gmn. *kri:l*, Dmn. *pi:smon*, Amn. *pla:tna*, Lmn. *va se:lix*, Imn. *s kri:limy* (Lisac 2006: 98).

U delničkom su govoru primjeri imenica srednjega roda sljedeći: Njd. *sɛ:uo*, Gjd. *jàica*, Djđ. *mlèiky*, Ajd. *kolèino*, Ljd. *na jàicy*, Ijd. *z gruòzdjən*; Nmn. *pòila*, Gmn. *jàic*, Dmn. *črèivən*, Amn. *kolèina*, Lmn. *na kùlyx*, Imn. *s kùlymy*.

Josip Lisac (2006: 99), zaključuje da se u „oba govora javljaju mnogobrojne alternacije, i to kvalitativne (promjena kvalitete vokala) i kvantitativne, a zapažene su i mnoge kombinacije tih dvaju alternacija“.

S obzirom na to da crnoluški govor pripada zapadnomu podtipu goranske kajkavštine, važno je istaknuti istraživanje Marije Malnar Jurišić pod nazivom *Iz morfologije govora Tršća* (2017: 203), u kojemu prikazuje najznačajnije morfološke karakteristike mjesnoga govora Tršća koji, također, pripada „zapadnomu tipu goranske (gorskokotarske) kajkavštine“. Autorica u uvodnome dijelu rada daje osnovne podatke o samome mjestu Tršće, te o metodologiji

istraživanja, a nakon toga slijedi popis i opis morfoloških značajki od kojih će se ovdje detaljnije prikazati morfološke specifičnosti imenica. Na samom početku poglavlja o imenicama, autorica zaključuje da je govor Tršća u razvoju imenica „obilježilo smanjenje broja tipova imenskih deklinacija“ (2017: 204). Nakon pregleda nastavaka imenica muškoga roda slijede njihove značajke. Autorica ističe da u govoru Tršća nije potvrđeno izjednačavanje A i G za neživo te da je Ajd. za živo jednak genitivu (*s'ina*, *br'āta*), a za neživo nominativu (*p'aj̄n* ‘panj’, *sn'ē̄ik* ‘snijeg’). Vokativ je jednak nominativu, iako postoje pojedinačni leksemi koji mogu imati posebne oblike za vokativ (*'Isusē*, *s'in̄ē*, *str'ič̄ē*). Kod starije se populacije mogu čuti potvrde u kojima je vokativ zamijenio oblik nominativa. Razlika se između stare tvrde i meke promjene nije sačuvala u Ijd., pa su nastavci uvijek palatalni (*b'iken*, *m'ažen*, *p'ō̄užen*). Sljedeća je značajka izjednačenje D i L u jednini (*f'ūrmane* ‘kirijaš’, *o s'ine*), dok je, u množini, potvrđen potpuni/fakultativni sinkretizam D = L = I uporabom nastavka *-(a)me(n)*. Nastavak *-e*, a iznimno *-i*, obično dolazi u Nmn. (*m'aži* ili *n'afti*), pa tako u tim imenicama dolazi do izjednačavanja N, G i A (i V) mn. Vidljivo je, dakle, da uglavnom prevladava kratka množina bez provedenih konsonantskih promjena, uz iznimke određenih imenica u koje mogu imati proširenu osnovu. Zanimljivo je da u govoru Tršća nije potvrđen ni jedan primjer s nastavkom *-of* u Gmn. kao u susjednim govorima, već su zabilježeni samo nastavci s *-u* ili *-i* (*br'ātu*, *m'aži*). Imenica s nastavkom *-a* dolazi uz brojeve 2, 3 i 4 (*tr'i s'ina*, *št'ire pr'ē̄sca*), no nastavci mogu biti i množinski kao u primjera *dv'ā br'āte* ili *tr'i s'ine* (Malnar Jurišić 2017: 204–205).

Zamjetno je, piše Marija Malnar Jurišić (2017: 206), da su imenice srednjega roda, u govoru Tršća, u jednini kroz kose padeže izjednačene s nastavcima za muški rod, dok u Gmn. čuvaju nulti nastavak kao imenice ženskoga roda. Nastavci se, u većini padeža, podudaraju s onima za muški rod. Gramatički su morfemi u Njd. srednjega roda *-ē* (*pr'kl'ē̄it̄ē* ‘proljeće’) te *-u* ili *-i* (*čr'evu* ‘crijevo’ *s'ē̄rci*), a u genitivu se množine sačuvala nulti nastavak (*m'ē̄ist*). Imenice

se starih konsonantskih skupina dekliniraju kao i ostale imenice srednjeg roda gdje nastavci dolaze na proširenu osnovu (N *k'au* – G *kal'isa*). U Ijd. prevladali su nastavci palatalne osnove: *l'icen*, *s'enen* 'sijeno', dakle nije sačuvana razlika između nekadašnjih tvrdih i mekih promjena (Malnar Jurišić 2017: 206).

Što se tiče imenica ženskoga roda na vokal, specifično je da je vokativ jednine jednak nominativu, čak i u ženskim hipokoristicima na *-a*. Izjednačili su se, u nastavku, i akuzativ i instrumental. U nekim se imenicama ženskoga roda na *-a* razlikuje Gjd. te N, G i Amn., razlike su vjerojatno uvjetovane akcenatskim razlozima. U dativu, lokativu i instrumentalu množine potvrđena je situacija kao i u muškome i srednjem rodu. U imenica ženskoga roda na konsonant „u Djd. imenice *kost* uz redoviti nastavačni morfem *-e* (*k'aste*) zabilježen je i oblik *k'astje* u kojem je do umetanja *-j-* ispred nastavka vjerojatno došlo analogijom prema nastavku Ijd. (*s k'astjo*)“ (2017: 208). Imenica *mati* ima akuzativni oblik u Njd. (*m'āṭer*) te je prešla u *e*-vrstu, a s druge je strane imenica *kči* u A preuzela oblik N (*kč'i*) i prešla u *i*-vrstu (Malnar Jurišić, 2017: 207).

8. Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga

8.1. Uvodne napomene

Kada se govori o morfološkom razvoju imenica u mjesnim govorima hrvatskoga jezika, bitno je spomenuti ishodišni, odnosno općeslavenski sustav¹⁶ koji je imao tri gramatička roda¹⁷, tri gramatička broja¹⁸ i sedam padeža. Postojalo je pet deklinacijskih obrazaca za svaki rod, što znači ukupno petnaest deklinacijskih uzoraka. Važno je napomenuti da se dvojina koja je postojala u ishodišnome morfološkom sustavu izgubila¹⁹, a u određenim su govorima potvrđeni njezini relikti koji su u pojedinim narječjima različito zastupljeni. „U svim je trima narječjima 20. stoljeća kao ostatak dvojine potvrđen nastavak *-i* (<*-*ě*) u NAVmn. imenica *oko* i *uho* (NAVmn. *oči*, *uši*), u ekavskim govorima *-e* (<*-*ě*) (NAVmn. *oče*, *uše*)“ (Lukežić 2015: 39–39).

U imenica muškoga roda glavne promjene razlikovale su se nepalatalne *o*-osnove (**rabъ*) i palatalne *jo*-osnove (**mužbъ*), a imenice muškoga roda mogle su se sklanjati i po sporednim promjenama, odnosno *i*- i *u*- (**synъ*) te konsonantskoj *n*-promjeni (**kamy*). U suvremenom je sustavu ostao jedan obrazac u kojemu se sve imenice muškoga roda jednako dekliniraju.

Imenice srednjega roda u polazišnome su sustavu također imale nekoliko promjena, glavne promjene *o*- i *jo*-osnove kao u muškome rodu, a sklanjale su se i prema sporednim konsonantskim *n*-, *t*- i *s*-promjenama. Suvremeni sustav sačuvao je jedan obrazac, a ostatak polazišnoga razlikovanja prema (ne)palatalnosti dočetka osnove vidljiv je u NAVjd.: *-o/-e*, Gjd. *-a*, dok su imenice

¹⁶ Praslavenski sustav iz završne faze – sustav prahrvatskoga jezika (od 6. do sredine 11. stoljeća).

¹⁷ Gramatički rod – muški, ženski i srednji; morfološko (paradigmatsko) ponašanje, a ne spol.

¹⁸ Jednina, množina i dvojina.

¹⁹ U analiziranom crnoluškome govoru postoje dva gramatička broja: jednina i množina.

starih konsonantskih osnova izgubile svoju morfološku posebnost, ali su sačuvale svoj znak *n-*, *t-* *s-* u nerelacijskim morfemima.

Imenice su se ženskoga roda također deklinirale prema nekoliko promjena. Glavnu promjenu imenica ženskoga roda činile su imenice nepalatalne *a-* (**žena*) te palatalne *ja*-osnove (**duša*). Pritom su imenice ženskoga roda mogle, osim navedenih, biti dijelom sporednih *i-* (**kost*), *v-* (**smoky*) i konsonantske *r*-promjene (**mati*).

U općeslavenskoj fazi razvoja hrvatskoga jezika postojalo je, dakle, devet osnovnih vrsta imeničke deklinacije, no tijekom jezičnoga razvoja došlo je do ujednačavanja između pojedinih deklinacijskih vrsta, pa se njihov broj smanjio.

Danas postoji nekoliko vrsta sklonidbi u fleksiji imenica. Gramatičari koji su proučavali hrvatski jezik polazili su od tri glavna kriterija u razvrstavanju imenica u sklonidbene vrste. Ti su kriteriji, iako su postojali još neki, bili osnovinski završetak, rod imenica i padežni nastavci (Tafra 1981: 44). Budući da osnovinski završetak i rod imenica nisu bili sasvim pouzdani za svrstavanje imenica u sklonidbene vrste jer „imenice istoga roda mogu pripadati različitim deklinacijskim tipovima i obrnuto“ (Tafra 1981: 45), a ni osnovinski završetak nije relevantan za sklonidbu imenica, već za alternante nastavaka za određene padeže, najpouzdaniji je kriterij za određivanje deklinacijskih vrsta prema gramatičkom morfemu za Gjd. Navedeni je kriterij najpouzdaniji jer je genitivni nastavak u jednini dosljedno različit u sve tri vrste, odnosno jednak u imenica iste vrste. Tako su prema Gjd. aktualne tri deklinacijske vrste, odnosno *a*, *e*, te *i* vrsta. Deklinacijska vrsta *a* obuhvaća imenice muškoga i srednjega roda s nastavkom *-a* u Gjd., *e*-vrsti pripadaju imenice ženskoga i muškoga roda s nastavkom *-e*, dok treća, *i*-vrsta, obuhvaća imenice ženskoga roda s nastavkom *-i* u Gjd. Određivanje je deklinacijske vrste prema nastavku u Gjd. najjednostavnije jer je dovoljno poznavati Gjd. i rod imenice da bismo odredili paradigmu (Tafra 1981: 44–46).

Stoga će se u sljedećem poglavlju imenice crnoluškoga govora obraditi i opisati upravo prema trima sklonidbenim vrstama određenima prema nastavku Gjd., odnosno prema *a-*, *e-* te *i-*vrsti.

8.2. *a*-vrsta

Imenicama *a*-vrste pripadaju imenice muškoga i srednjega roda.

Imenice su muškoga roda *a*-vrste one koje u Njd. završavaju konsonantom (Črno'ugar 'stanovnik Crnoga Luga', č'ōvək, d'əš 'kiša', kn'ēdal, R'isnak 'planina Risnjak'), sn'ēk 'snijeg', n'ōk 'njok', osim toga određene imenice završavaju nastavkom *-o* (r'ādijo, d'ēdo). Nadalje, prema nastavku u Gjd., ovoj vrsti pripada i imenica 'očā 'otac' potvrđena u crnoluškome govoru: GAjd. oč'ēta, DLjd. oč'ēte, Ijd. oč'ētan.

Deklinacijskoj *a*-vrsti pripadaju sve imenice srednjega roda s dočetakom *-o/-e/-u/* (l'ēto, d'ēte, d'rvu) uključujući imenice s nastavkom *-i*: žel'ēzi 'željezo', zbirna imenica k'amañi 'kamenje' te singularia (bv'agu, ml'ēko, s'enu) i pluralia tantum (vr'āta).

8.2.1. Imenice muškoga roda

Nastavci su za imenice muškoga roda *a*-vrste u govoru Crnoga Luga sljedeći:

jednina	množina
N -∅ / -o	N -e / -i
G -a	G -of / -i
D -e	D -an / -in
A -∅ / -a	A -e / -i
V -∅ / -e	V -e / -i
L -e	L -ax / -ix

Imenice muškoga roda u Njd. većinom imaju nastavak -Ø: *kn'ēdal*, *z'ājam* 'kredit', *kr'umpeṛ*, *kr'ux*, *j'ārak*, 'otoman' 'kauč'²⁰, *stēd'ēnəc* 'izvor', *č'ōveḱ*, *kilom'ētar*, *d'āš* 'kiša', *n'ēs*, *p'ēt* 'put', *m'īran* 'mrkva', *l'ēšneḱ*, *l'ušteṛ*, *n'uft* 'nokat', *m'ēš*, *p'əs*, *p'ṛst*, *p'ōso*, *pr'išč*, *p'ux*, *p'ēš* 'puž', *p'ēt* 'pod', *r'ak*, *r'āzreḱ*, *r'ēzanac*, *R'isnak*, *s'īn*, *sn'ēk* 'snijeg', *str'āx*, 'očā' 'otac', *pr'āsac*, *teḷeḷ'ēn*, *st'ōlnak*, *s'ēsed*, *t'ēžak* 'poljoprivrednik ili ratar', *duč'ān*, 'učiteḷ'²¹, 'unuk', *t'ōrak* 'utorak', *vaḷ'āvac* 'valjak za tijesto', *v'ṛt*, *ž'ivot*, *v'ūk*. Manji je broj imenica potvrđen s nastavkom -o: *r'ādijo*, *d'ēdo*, osim na dočetu navedenih imenica, nastavak -o potvrđen je i u muških imena: *D'arke*, *Zd'ēnke*, *Zl'atke*, *Zv'ōnke*, *Vl'atke*, *Ž'ārke*, *Ž'ēlke*.

U Gjd. ove imenice, prema nazivu deklinacije, imaju nastavak -a (< * -a): *Črno'ugara*, *kr'uxa*, *kor'āka*, 'otomana', *d'āna*, *čov'ēka*, *kilom'ētra*, *d'āza*, *p'oda*, *l'ēšneka*, *l'ušteṛa*, *n'ōfta*, *p'əsa*, *p'ṛsta*, *p'ōsva*, *p'uxa*, *p'ēža*, *p'ēta*, *r'aka*, *r'āzreḱa*, *r'ādija*, *R'isnaka*, *s'ina*, *str'āxa*, *teḷeḷ'ēna*, *sos'ēda*, *tež'āka*, *duč'āna*, 'učiteḷa', 'unuka', *t'ōrka*, *v'ṛta*, *v'ūka*, *živ'ota*. Imenicama se muškoga roda koje završavaju na -o (najčešće osobna imena) u kosim padežima osnova produljuje nerelacijskim morfemom -eṭ, reliktom nekadašnje t-sklonidbe: N *Zd'ēnke*, *Ž'ārke*, *Ž'ēlke*, *d'ēdo* G *Zd'ēnkeṭa*, *Ž'ārkeṭa*, *Ž'ēlkeṭa*, *d'ēdeṭa* D *Zd'ēnkeṭe*, *Ž'ārkeṭe*, *Ž'ēlkeṭe*, *d'ēdeṭe* A *Zd'ēnkeṭa*, *Ž'ārkeṭa*, *Ž'ēlkeṭa*, *d'ēdeṭa* V *Zd'ēnke*, *Ž'ārke*, *Ž'ēlke*, *d'ēdo* L *Zd'ēnkeṭe*, *Ž'ārkeṭe*, *Ž'ēlkeṭe*, *d'ēdeṭe* I *Zd'ēnkeṭan*, *Ž'ārkeṭan*, *Ž'ēlkeṭan*, *d'ēdeṭan*. Imenica *r'ādijo* sklanja se kao imenice muškoga roda koje završavaju konsonantom.

Imenice koje u Njd. imaju nepostojano -a- zadržavaju ga i u akuzativu i vokativu jednine, dok ga u ostalim padežima odbacuju, npr. G *kn'ēdla*, *z'ājma*, *j'ārka*, *stēd'ēnca*, *m'īrna*, *r'ēzanca*, *t'ufca* (*t'uvac*) 'zamka za puhove', *t'ōrka* 'utorka', *vaḷ'āfca*.

²⁰ Iako se danas zbog jezičnih mijena mogu čuti i 'kauč' te 'izvor' kojima se pridodaju isti nastavci.

²¹ Stariji je oblik imenice *učitelj* > *učitel*.

Nastavak je u dativu i lokativu jednine *-e*, primjeri su za Djđ.: *Črno'ugare*, *čov'ēke*, *d'āne*, *kn'ēdle*, *kom'āde*, *krump'ire*, *kor'āke*, *j'ārke*, *d'aže*, *n'ōse*, *m'īrne*, *l'ēšneke*, *p'rste*, *p'ōsve*, *p'uxe*, *r'ake*, *r'ādije*, *s'ine*, *sn'ēge*, *oč'ēte*; Ljd. *kr'uxe*, *z'ājme*, *str'āxe*, *pr'āsce*, *telef'ēne*, *sos'ēde*, *duč'āne*, *živ'ote*. Moguće je da je u lokativu ovaj gramatički morfem naslijeđe fonema □ (jat)²² u ishodišnoj glavnoj promjeni imenica muškoga i srednjega roda *a*-osnova: Ljd. *čov'ēke*.

U Ajđ. karakteristični su razjedinjeni oblici za neživo i živo: *d'ān*, *kn'ēdal*, *kr'umper*, *kr'ux*, *k'orak*, *'otoman*, *stēd'ēnac*, *d'aš*, *n'ēs*, *p'ēd*, *l'uster*, *n'uft*, *p'rst*, *p'ōso*; *Črno'ugara*, *d'ēdeta*, *čov'ēka*, *p'uxa*, *p'ēža*, *r'aka*, *D'arketa*, *s'ina*, *oč'ēta*, *pr'āsca*, *sos'ēda*, *v'ūka*. U sklonidbi su imenica koje znače živo izjednačeni genitiv i akuzativ, dok njihovo izjednačavanje u imenica koje znače neživo izostaje. Izjednačavanje oblika za akuzativ i genitiv jednine u imenica koje znače neživo izostaje i u određenim istočnogorskokotarskim govorima *l'onac* (Osojnik, Smišljak); *k'oña*, *p'asa*, *s'ina* (Osojnik, Lukovdol) (Marinković 2015: 159). U sklonidbi su, pak, imenica koje znače neživo izjednačeni nominativ, akuzativ i vokativ jednine uz iznimke u vokativu što je opisano u sljedećem ulomku.

Vokativ jednine imenica *a*-vrste muškoga roda u crnoluškome govoru jednak je nominativu, no postoje i iznimke u govoru gdje vokativ ima nastavak *-e*: Vjd. *čovječe B'ožji*, *s'ine m'ēj dr'āge*. Takvi su oblici potvrđeni u ostalim goranskim govorima, primjerice u govoru Tršća: *'Isuse*, *s'ine*, *str'iče* (Malnar Jurišić 2017: 204), i drugim kajkavskim govorima kao što su podravski *B'ože*, *oslob'ōdi!* *B'ože*, *d'āj!* (Kal) (Maresić 2018: 20).

Instrumental jednine u govoru Crnoga Luga ima nastavak *-an* koji dolazi neovisno o palatalnoj / nepalatalnoj osnovi, odnosno u ovome govoru nije sačuvana razlika između stare tvrde i meke promjene te su nastavci uvijek nepalatalni: Ijd. *Črno'ugaran*, *d'ānan*, *čov'ēkan*, *kor'ākan*, *n'ōsan*, *p'asan*, *m'ōžan*, *pr'iščan*, *p'ēžan*.

²² Glavna promjena imenica muškoga i srednjega roda: Ljd. *rabē/selē* (Damjanović 2005: 77).

Jednosložne imenice muškoga roda u množini imaju neproširenu osnovu, a općenito u Nmn. ove sklonidbene vrste imenice m. r. imaju nastavak *-e*, a iznimno, i nastavak *-i*: *p'uxe*, *p'rste*, *p'ase*, *l'ěšnake*, *r'āke*, *s'ine*, *str'āxe*; *m'ōži*, *n'ofti*, *v'ūci* (iako se u govoru nerijetko čuje i oblik *v'ūke*). U obliku imenice *v'ūci* < *v'ūk* došlo je do glasovne alternacije, odnosno do takozvane druge palatalizacije²³ (sibilarizacije) koja se uobičajeno ne provodi u dijalektima kajkavskoga narječja u Ljd. *e*-vrste i u NLI mn. *a*-vrste (Lukežić 2015: 167).

U Gmn. prevladava nastavak *-of*, te iznimno nastavak *-i*. Nastavak *-of* koji dolazi u najvećem broju imenica preuzet je iz stare *u*-osnove (< *-ovъ). Ovaj je nastavak zabilježen u imenicama s palatalnim i s nepalatalnim dočetkom osnove. Primjeri su u crnoluškome govoru sljedeći: *Črno'ugarof*, *d'ānof*, *kom'ādof*, *kn'ēdlof*, *kr'uxof*, *krump'irof*, *kor'ākof*, *j'ārkof*, *stēd'ēdēncof*, *kilom'etrof*, *pr'iščof*, *p'žžof*, *r'āzrēdof*, *v'rtof*; *n'ofti*, *m'ōži*, *p'odi*.

U dativu množine, imenice muškoga roda najčešće imaju nastavak *-an*: *kom'ādan*, *kn'ēdlan*, *z'ajman*, *r'ēzancan*, *oč'ētan*, *pr'āscan*, *sos'ēdan* te rjeđe nastavak *-in*: *p'odin*, *n'oftin*, *l'edin*, neovisno o palatalnoj ili nepalatalnoj osnovi. U Lmn. potvrđen je nastavak *-ax*: *krump'irax*, *kor'ākax*, *j'ārkax*, *d'āžax* te nastavak *-ix* u imenica: *p'odix*, *m'žžix*, *n'oftix*. U crnoluškome govoru u muškome rodu deklinacijske *a*-vrste nije ovjeren sinkretizam DLI mn. Moguće je da je lokativni nastavak *-ix* u množini kontinuanta polazišnoga nastavka za Lmn. imenica m. r. *jo*-osnova: *-ihъ, a nastavak *-ax* preuzet je iz Lmn. *a*- i *ja*-osnova ženskoga roda (*-ahъ) (Damjanović 2005: 78–86).

Akuzativ i vokativ množine jednaki su nominativu množine i za imenice koje znače živo i za one koje znače neživo, odnosno u tim je padežima češći nastavak *-e*, a rjeđi *-i*: *pr'āscę*, *p'ūte*, *tež'āke*, *t'ufce*; *n'ofti*, *p'odi*.

U instrumentalu množine prevladava nastavak *-ame* neovisno o tome je li osnova palatalna ili nepalatalna: *Črno'ugaramę*, *kom'ādame*, *j'ārkame*,

²³ Pod drugom palatalizacijom podrazumijevamo promjenu *k*, *g*, *h* ispred samoglasnika *ě* i *i* u *c*, *z/ž*, *s*: *učeníkъ* – *učenicí* (nom. pl.) – *učenicé* (lok. sg.) (Damjanović 2005:72).

kilom'etrame, *l'ēšņekame*, *teļeŕ'ēname*, *stoln'ākame*, *učiteļame*, *'unukame*. Rjeđi je u instrumentalu množine muškoga roda nastavak *-ime* koji je ovjeren u sljedećim primjerima: *n'oŕtime*, *m'ōžime*, *p'odime*, *l'edime*.

Množinski oblik imenice *č'ōveķ* glasi *l'edi*, a sklanja se po sljedećoj paradigmi: N *l'edi*, G *l'edi*, D *l'edin*, A *l'edi*, V *l'edi*, L *l'edix* I *l'edime*.

8.2.2. Imenice srednjega roda

U crnoluškome se govoru imenice srednjega roda *a*-vrste sklanjaju pomoću sljedećih nastavaka:

jednina	množina
N <i>-o / -u / -e / -i</i>	N <i>-a / -i</i>
G <i>-a</i>	G <i>-∅ / -i</i>
D <i>-e</i>	D <i>-an</i>
A <i>-o / -u / -e / i</i>	A <i>-o / -a</i>
V <i>-o / -u / -e / i</i>	V <i>-a</i>
L <i>-e</i>	L <i>-ax</i>
I <i>-an</i>	I <i>-ame</i>

NAVjd. imenica srednjega roda *a*-vrste u crnoluškome govoru najčešće ima nastavak *-o*, to su imenice čija osnova završava na nepalatal: *kor'ito*, *kol'ēno* 'koljeno', *l'ēto* 'godina ili ljeto', *m'īsto* 'mjesto', *ōkno* 'prozor', *s'ēo* 'selo', *v'uxo*, *ml'ēko*. Nastavak *-u* također imaju imenice kojima osnova završava na nepalatal: *d'ŗvu*, *'oku* 'oko', *r'ēbru*, *bv'agu* 'blago, domaće životinje', *m'ēsu*, *s'ēnu*. Imenice srednjega roda čija osnova završava palatalom imaju nastavak *-e*: *p'īščē* 'pile', *p'oļē* 'polje' te apstraktne imenice kao što su: *p'āmčēhē*, *zdr'āvje*. Nastavak *-i* je najrjeđi, a potvrđen je u imenicama *s'ēnci* 'sunce', *žel'ēzi* 'željezo' te u zbirnim imenicama s palatalnim dočetkom osnove: *k'amaņi*, a isti je nastavak potvrđen i u govoru Tršća, primjerice u imenici *s'ērci* 'srce' (Malnar Jurišić 2017: 206).

Nastavci se ostalih padeža u jednini podudaraju s nastavcima za imenice muškoga roda pa je jednako i njihovo povijesno izvorište Gjd. *deṭ'ēta*, *'oka*, *v'uxa*, *r'ēbra*, *s'ēa*, *d'rva*, *s'ēna*, *p'oļa*, *l'ēta*, *kor'īta*, *ml'ēka*; DLjd. *s'ēne*, *vrem'ēne*, *p'oļe*, *kol'ēne*, *m'īste*, *m'ese*; Ijd. kao i u imenica muškoga roda ima nastavak *-an* neovisno o palatalnome ili nepalatalnome dočetu osnove: *bv'agan*, *'okan*, *s'ēncan*, *r'ēbran*, *l'ētan*, *zdr'āvjan*, *vrem'ēnan*, *'ōknan*.

Imenice nekadašnje konsonantske *s*-promjene srednjega roda u kosim padežima nisu očuvale morfem *-es-*: Gjd. *č'uda*, *'oka*, *v'uxa*²⁴, DLjd. *č'ude*, *'oke*, *v'uxe*, Ijd. *č'udan*, *'okan*, *v'uxan*; NAVmn. *č'uda*, *v'uxa* Gmn. *č'ūd*, *v'ux* Dmn. *č'udan*, *v'uxan*, Lmn. *č'udax*, *v'uxax*, Imn. *č'udame*, *v'uxame*.

Oblicima je za nominativ, akuzativ i vokativ množine imenica srednjega roda svojstven gramatički morfem *-a* (< **-a*): *m'īsta*, *l'ēta*, *r'ēbra*, *kor'īta* i pluralia tantum *vr'āta*. Gmn. najčešće ima stari *-ø* nastavak (< **-ə*): *d'rf*, *l'ēt*, *m'īst*, *r'ēbar*, *kol'ēn*, *k'orit*, *vr'āt* 'vrata', *v'ux*.

Dativ množine ima nastavak *-an*: *vr'ātan*, *kol'ēnan*. Lmn. imenica srednjega roda *a*-vrste ima, kao i muški rod, nastavak *-ax*: *kor'itax*, *r'ēbrax*, *vrem'ēnax*.

U instrumentalu množine najčešći je nastavak *-ame*: *l'ētame*, *m'īstame*, *r'ēbrame*, *kor'ītame*, *vr'ātame*, *v'uxame*.

²⁴ Damjanović (2005: 90), posebno upozorava na imenice *oko* i *uho* koje je ubrojio u *s*-deklinaciju kojoj su one nekada i pripadale, no u staroslavenskim tekstovima one često, u jednini, primaju nastavke **o*-osnova (*oko* – *oka* – *oku* uz *oko* – *očese* – *očesi*).

8.2.2.1. Imenice srednjega roda nejednakosložne promjene

U crnoluškome se govoru izdvajaju imenice srednjega roda nejednakosložne promjene. Imenice koje se ubrajaju u ovu skupinu najčešće označavaju što mlado (od čovjeka ili životinje). Primjeri su takvih imenica potvrđeni za ovog istraživanja: *d'ēte*, *p'iščę* 'pile', *t'ēle*, kojima je u kosim padežima jednine osnova proširena morfemom *-et-* reliktom stare *t*-promjene²⁵: Gjd. *de'tēta*, *p'iščęta*, *te'ēta*, DLjd. *de'tēte*, *p'iščęte*, *te'ēte*, Ijd. *de'tētan*, *p'iščętan*, *te'ētan*. Osim toga, imenica *t'ēle* ima i drugu mogućnost sklonidbe u jednini prema imenicama muškoga roda: NVjd. *t'ēvac*, GAjd. *t'ēvca*, DLjd. *t'ēvce*, Ijd. *t'ēvcan*. U govoru Crnoga Luga postoji jedna mogućnost za izricanje ovih imenica u množini, a to je sklanjanje prema imenicama muškoga roda koje su izvedenice imenica srednjega roda: NAVmn. *t'ēvce*, Gmn. *t'ēvcof*, Dmn. *t'ēvcan*, Lmn. *t'ēvcax*, Imn. *t'ēvcame*. Također, u crnoluškome govoru ne postoji tvorba zbirnih imenica koja bi izražavala 'više jedinki mladunaca' poput imenice *telad* u hrvatskome standardnome jeziku.

U ovom je istraživanju ovjerena imenica koja čuva nerelacijski morfem *-en-*, nekadašnje *n*-promjene, u kosim padežima, a to je: NAVjd. *vr'ēmę*, Gjd. *vrēm'ēna*, DLjd. *vrēm'ēne*, Ijd. *vrēm'ēnan*. Karakteristična je i imenica *r'ama* 'rame' koja se u jednini sklanja kao imenice *e*-vrste²⁶: NVjd. *r'ama*, Gjd. *r'amę*, DLjd. *r'amę*, AIjd. *r'amo*, a u množini se mijenja kao imenice srednjega roda *a*-vrste: NAVmn. *r'ami*, Gmn. *r'ami*, Dmn. *r'amin*, Lmn. *r'amix*, Imn. *r'amime*.

²⁵ Damjanović (2005: 88–89) podsjeća na zakon otvorenih slogova koji nije “dopuštao” suglasnik na kraju sloga pa „tako nije mogao ostati oblik *telen*, nego je prešao u *tele*, a u ostatku je paradigme očuvan morfem *-et-* koji je u govorima hrvatskoga jezika, u tim imenicama, opstao do danas te je zbog njega njihova sklonidba nejednakosložna“.

²⁶ O imenicama *e*-vrste bit će riječi u sljedećem (8.3.) poglavlju.

8.3. e-vrsta

Po *e*-vrsti sklanjaju se sve imenice ženskoga roda koje u Njd. imaju nastavak *-a*: *ambul'ānta*, *b'ābēca* 'primalja', *m'ājka* 'baka', *b'ertija*, *bliz'ānka*, *dēv'ojčeca*, *d'upla* 'zamka za puhove', *gl'āva*²⁷, *xarm'ōnika*, *mrzl'ina* 'hladnoća', *ambr'ēla* 'kišobran', *kr'āva*, te singularia *rodb'ina* i pluralia tantum *xv'āčę*, *oč'ālę* 'naočale'. Iznimku u NAjd. čini imenica koja je polazno bila dijelom stare *v*-promjene, a u Njd. ima nastavak *-of*: *c'ērkoř*. Barac-Grum, V. u ovoj kategoriji također ističe dvije vrste imenica, dakle imenice *a*-osnove i one imenice čija osnova završava konsonantom (1993: 181).

Nastavci su za sklonidbu imenica *e*-vrste u crnoluškome govoru sljedeći:

jednina	množina
N - <i>a</i>	N - <i>ę</i> / <i>ę</i>
G - <i>ę</i>	G - <i>ø</i> / - <i>ę</i>
D - <i>ę</i>	D - <i>an</i>
A - <i>o</i>	A - <i>ę</i>
V - <i>a</i>	V - <i>ę</i>
L - <i>ę</i>	L - <i>ax</i>
I - <i>o</i>	I - <i>amę</i>

Genitiv jednine ima nastavak *-ę* iz stare palatalne sklonidbe (< *-*ę*): *b'ānkę*, *bliz'ānkę*, *b'ōlnicę*, *č'izmę*, *c'ērkvę*, *gl'āvę*, *kam'ilęcę*, *p'žstęlę* 'postelje ili kreveta'. Iznimku čine imenice *g'ora* i *v'oda* koje u Gjd. te u NGAVmn. imaju nastavak *-i*: *g'ori*, *v'odi*, a ovaj se nastavak u navedenim primjerima javlja iz fonetskih razloga, što je i u delničkom govoru potvrdio Josip Lisac (2006: 97), čiji su primjeri za

²⁷ U ovoj je imenici došlo do promjene fonologije, odnosno *l* < *v*, a oblik je ostao isti, odnosno stara je imenica bila *gv'āva*.

Gjd. te NAMn.: *g'ori, xr'ani, v'odi, r'oki, n'ogi* itd. Nastavci se navedenih imenica u preostalim padežima podudaraju s nastavcima imenica ženskoga roda *e*-vrste.

Nadalje, dativ i lokativ u jednini imaju nastavak *-e* koji je odraz jata iz ishodišnoga morfema **-ě* stare glavne nepalatalne promjene imenica ženskoga roda: Djđ. *b'ertije, b'orbe, đev'ojčece, str'ěxe* 'strehi', *v'ode*; Ljd. *gl'āve, g'ore, kr'āve, f k'ānte, na kl'ūpe, z'ābave, f šk'žle*.

Vokativ je, morfološki, većinom jednak nominativu, osim ako se izgovara u afektivnom stanju, tada je moguće čuti oblik: *rodb'ino*.

Zanimljivo je podrijetlo akuzativnoga nastavka *-o* koji je nastao fonološkom mijenom **o > o²⁸*, odnosno morfem je **-o* u akuzativu jednine dao nastavak *-o*: *bliz'ānko, c'ipeo, gl'āvo, ambr'elo, p'žstelo, kr'āvo, ž'eno, v'odo*.

Nastavak je za instrumental jednine također *-o*, koji dolazi od starijeg *-o* (< **oi_o*)²⁹ (Lončarić 1996: 102): *šk'žlo, str'ěxo, ambul'anto, č'ižmo, g'oro, pj'esimo, kr'āvo*.

NAV množine imenica ženskoga roda crnoluškoga govora sinkretizirani su i imaju nastavak *-e* prema mekim osnovama: *b'ābece, m'ājke, bliz'ānke, b'olnice, ci'pele, pj'esme, c'ėrkve, đev'ojčece, gl'āve*.

U Gmn. dolazi stari nulti nastavak³⁰ (*-Ø*) palatalnih i nepalatalnih osnova: *ž'ėn* (< **ženъ*), *p'žstel, šk'žl, ambr'el, kam'ilec, gl'af, đev'ojčec, b'ertij, oč'āl, kr'āf*. Osim nultoga nastavka, istraživanjem su utvrđene i glasovne alternacije, odnosno umetnuto je *-a* u Gmn. u sljedećim imenicama: *b'anak, č'ižam, d'upal*.

Kada je riječ o gramatičkim morfemima DLImn. važno je osvrnuti se na ishodišni sustav u kojima njihovi nastavci palatalnih i nepalatalnih osnova nisu bili ujednačeni, već su u objema deklinacijama imali sljedeće nastavke: Dmn. **-amъ*, Lmn. **-ahъ*, Imn. **-ami*. U crnoluškom su govoru imenice ženskoga roda *e*-vrste jednim dijelom naslijedile ishodišni inventar i distribuciju nastavaka.

²⁸ Za vokal *-o* karakterističan je gubitak nazalnosti zbog čega je prešao u *-u*, odnosno u *-o* (Moguš, 1995: 38).

²⁹ Prema glavnoj nepalatalnoj promjeni imenica ženskoga roda: *ženojo* (Damjanović 2005: 80).

³⁰ Izostanak morfema također je oznaka, pa tada govorimo o nultom morfemu, morfemu (0) (Barić 1997: 96).

Imenice u dativu množine, u govoru Crnoga Luga, imaju nastavak *-an*: *kr'āvan*, *g'oran*, *oč'ālan*, *b'orban*, *bliz'ānkan*. Nadalje, lokativ množine ima stari nastavak *-ax* (< *-ah): *ž'ēnax*, *c'ērkvax*, *dēv'ojčēcax*, *k'āntax*, *p'žstēlax*, *v'odax*. Što se tiče Imn., nastavak je imenicama u crnoluškome govoru uvijek *-ame*: *str'ēxame*, *šk'žlame*, *kl'upame*, *ambr'elame*, *kam'ilecamē*, *c'ipełame*, *bliz'ānkame*, *v'odame*.

Ovoj se promjeni mogu pripisati i određeni oblici imenice *d'ēca*: NV *d'ēca*, DL *d'ēce*, AI *d'ēco*.

8.4. *i*-vrsta

Deklinacijskoj *i*-vrsti pripadaju one imenice ženskoga roda koje u Njd. završavaju na konsonant: *stv'ār*, *b'olest*, *sm'yt*, *r'ēč* itd. U ovu su vrstu ušle i imenice ženskoga roda nekadašnje *i*-promjene, imenica *k'rf* koja je bila dijelom *v*-promjene te imenica *šč'ī* 'kći' iz ishodišne konsonantske *r*-promjene.

Nastavci su u imenica *i*-vrste u crnoluškome govoru sljedeći:

jednina	množina
N -∅	N - <i>i</i>
G - <i>i</i>	G - <i>i</i>
D - <i>i</i>	D - <i>in</i>
A -∅	A - <i>i</i>
V -∅	V - <i>i</i>
L - <i>i</i>	L - <i>ix</i>
I - <i>i</i> / - <i>jo</i>	I - <i>ime</i> / <i>ame</i>

Ove imenice ženskoga roda u nominativu i akuzativu jednine završavaju nultim nastavkom (< *ə): *p'ēč*, *r'ēč*, *sm'yt*, *šč'ī*, *s'u* 'sol' kao i apstraktne imenice: *ml'adost*, *b'olest*. Specifična je u ovoj vrsti imenica *k'okuš* kojoj je iznimno u Gjd. poopćen nastavak imenica *e*-vrste, dok ostali nastavci potvrđuju da je riječ o *i*-

promjeni: NAVjd. *k'okuš* Gjd. *kok'uše*, DLjd. *kok'uše* Ijd. *kok'uše* NAVmn. *kok'uše* Gmn. *kok'uše* Dmn. *kok'ušan* Lmn. *kok'ušax* Imn. *kok'ušame*.

Vokativ jednine je u ishodišnom sustavu imenica *i*-promjene imao nastavak *-*i*, no s obzirom na to da je u crnoluškome govoru on izgubio svoju morfološku posebnost, vokativ preuzima morfem nominativa jednine: *r'ēč*, *šč*.

Genitiv su, dativ i lokativ jednine ujednačeni u nastavku *-i* koji je kontinuant nastavka *-*i* DLjd. iz ishodišnoga sustava: Gjd. *p'ēči*, *s'oli*, *sm'ṛti*; Dj. *šč'eri*, *stv'ari*; Ljd. *bol'ēsti*, *o r'ēči*. Za instrumental jednine ove promjene specifični su nastavci *-i* ili *-jo*: *k'ṛvi*, *p'ēči*, *šč'eri*; *bol'ēstjo*, *s'oḷo*. Nastavak *-jo* ima podrijetlo iz nekadašnje *i*-promjene imenica ženskoga roda.

Nominativ, akuzativ, vokativ pa i genitiv množine čuvaju stare oblike s nastavkom *-i*: *bol'ēsti*, *ml'adosti*, *p'ēči*, *r'ēči*. Dativ množine imenica ženskoga roda *i*-vrste ima nastavak *-in*: *ml'adostin*, *p'ēč*, dok lokativ množine ima nastavak *-ix*: *sm'ṛtix*, *r'ēčix*, a Ijd. ima nastavak *-ime*: *bol'ēstime*, *p'ēčime*, *sm'ṛtime*, *stv'arime*. Dakle, ni u ovoj vrsti dativ, lokativ i instrumental množine nisu ujednačeni, već čuvaju starije stanje.

8.5. Morfonološke alternacije u imenica

U ovome će poglavlju ukratko biti opimjerene fonološke alternacije, odnosno glasovne promjene u morfologiji imenica crnoluškoga govora – jotacija, palatalizacija i sibilizacija. Palatalizacija je potvrđena u crnoluškome govoru u Vjd. imenica muškoga roda *a*-vrste: *č'ovječ*. U množini se imenica muškoga roda sibilizacija provodi kada se koristi oblik imenice *v'ūci* < *v'ūk*. Sibilizacija izostaje u DLjd. imenica ženskoga roda *e*-vrste s obzirom na to da u crnoluškome govoru u tim padežima dolazi nastavak *-e*. Druga starojezična jotacija, odnosno druga jotacija dentala nije provedena u crnoluškome govoru, a primjer kojim se to potvrđuje jest: *bol'ēstjo*. Potvrđena je imenica u kojoj dočetni konsonant osnove u imenica ženskoga roda *i*-vrste u Ijd. alternira s *-j* (*s'oḷo*). Također, u govoru

Crnoga Luga dolazi do ispadanja nepostojanog *-a* što je ovjereno u sljedećim primjerima: *kn'ēdal*, Gjd. *kn'ēdla*, *stęd'ēnac*, Gjd. *stęd'ēnca*.

9. Zaključak

Ovaj rad prikazuje rezultate terenskoga istraživanja morfologije imenica crnoluškoga govora, odnosno uspostavljene paradigme imeničkih nastavaka koji su dobiveni ispitivanjem i snimanjem izvornih govornika crnoluškoga govora, te bilježenjem i pomnom transkripcijom, pomoću ciljanoga upitnika. U radu su uvodno zabilježeni i povijesni podaci o Gorskom kotaru i Crnome Lugu te o dosadašnjim istraživanjima kajkavskoga narječja, goranskoga dijalekta i crnoluškoga govora. Analizom je rezultata dobivenih ciljanim terenskim istraživanjem, te iščitavanjem literature o goranskoj kajkavskoj morfologiji imenica, došlo do određenih zaključaka prikazanih u nastavku.

Kako je već ranijim istraživanjima ovoga punkta utvrđeno, govor Crnoga Luga pripada zapadnomu podtipu goranske kajkavštine zbog podudaranja značajki crnoluškoga govora sa značajkama susjednih govora Delnica, Tršća, Čabra i Prezida. Ipak, crnoluški se govor većim dijelom razlikuje od ostalih govora, poddijalekata i dijalekata kajkavskoga narječja, stoga će se rezultati ovoga istraživanja staviti u suodnos sa susjednim punktom, odnosno s delničkom morfologijom³¹ imenica. Provedeno je istraživanje pokazalo da se morfologija imenica crnoluškoga govora uvelike podudara s većim dijelom morfologije imenica kajkavskoga goranskoga područja, a razlikuje se primjerice u oblicima, tj. nastavačnim u morfemima na koje su djelovale specifične fonološke zakonitosti, npr. zamjena finalnog *o* > *u*: Njd. *m'ęsu*, *s'ęnu*; zamjena *v* > *f* u finalnom položaju: Gmn. *kor'ākof*, *j'ārko*f. U govoru je Crnoga Luga došlo do gubitka vokativa, odnosno do njegova ujednačavanja s nominativom, osim u pojedinim imenicama (najčešće izgovorenim u afektu), a isto je za delnički govor zaključio i J. Lisac (2006: 94), koji baš iz tog razloga ne navodi vokativ unutar paradigmi, već samo napominje da se vokativ izjednačio s nominativom. Također,

³¹ Za ovu je usporedbu poslužilo poglavlje o morfologiji imenica iz knjige *Tragom zavičaja*, prof. Josipa Lisca iz 2006. godine u kojoj paralelno navodi morfološke značajke govora Delnica i Turni.

za istraživanja nije potvrđena tendencija izjednačavanja A i G za neživo imenica muškoga roda *a*-vrste, a takvo je stanje potvrđeno i u govoru Delnica (Lisac 2006: 94). U ovom je govoru većim dijelom sačuvan -ø nastavak u genitivu množine imenica *e*-vrste. Nadalje, u sklonidbi imenica crnoluškoga govora još se dobro čuvaju različiti oblici za dativ, lokativ i instrumental množine. Stara se razlika po palatalnosti sačuvala samo u NAVjd. imenica srednjega roda. U govoru je Crnoga Luga zanimljiva *e*-vrsta ženskoga roda u kojoj se ističu dvije imenice³² Njd. *v'oda* i *g'ora*, koje u Gjd. iz fonetskih razloga glase *v'odi* i *g'ori*, a gramatički im se nastavci u ostalim padežima podudaraju s ostalim nastavcima *e*-vrste ženskoga roda.

Navedenim je primjerima većinom potvrđeno starije stanje u pojedinim gramatičkim nastavcima imenica crnoluškoga govora, odnosno sve ove izdvojene specifičnosti imenica crnoluškoga govora potvrđuju njegovu pripadnost gorskokotarskome morfološkom sustavu.

³² J. Lisac (2006: 97), navodi da velik broj imenica u Gjd. te u N i Amn. iz fonetskih razloga ima nastavak -i: *g'ori*, *xr'ani*, *v'odi*, *r'oki*, *n'ogi* itd.

10. Popis literature

- Barac-Grum, Vida (1993) *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskome kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Barac, Vida; Finka, Božidar (1981) Govori i nazivlje. *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige „Gorski kotar“, 418–431.
- Barić, Eugenija. *et al.* (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Blažeka, Đuro (2003) *Vrela kajkavskih govora*. Čakovec: Visoka učiteljska škola u Čakovcu.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle (1988) „Kajkavsko narječje“. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 90–99.
- Celinić, Anita (2000) „O morfologiji govora gornje Plemenščine“. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, Zagreb, 13–17.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira (2017) „Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21, Zagreb, 91–102.
- Crnić Novosel, Mirjana (2015) *Štokavski ikavski govori u gorskome kotaru (fonološki i morfološki aspekt)*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 149–183.
- Damjanović, Stjepan (2005) *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 56–114.
- Gorski kotar*. 1981. Fond knjige „Gorski kotar“, Delnice.
- Gudek, Vedrana (2013) *Opis govora Gornje Konjščine*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 37–40.
- Houtzagers, Peter (1999) „The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok“. *Studies in slavic and general linguistics* 27. Amsterdam – Atlanta, GA, 73–87.

- Houtzagers, Peter (2002) „Obilježja kajkavskoga govora Vedešina i Umoka“. *Od indoeuropeistike do kroatistike*. Nizozemska, 168–169.
- Ivšić, Stjepan (1936) „Jezik Hrvata kajkavaca“. *Ljetopis JAZU* 48.
- Kajkavski zbornik. *Znanstveni skup o kajkavskom narječju*. Dani kajkavske riječi Zlatar, 1998.
- Knaus, Nikolina (2018) *Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskom narječju i goranskomu dijalektu*. Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 7–55.
- Kovač, Hrvoje (2015) *Fonološki opis crnoluškoga govora*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 19–42.
- Kovač, Hrvoje; Malnar Jurišić, Marija (2016) „O fonologiji govora Crnoga Luga“. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42/2. Zagreb, 483–501.
- Lisac, Josip (1989) „Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt“. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 1–2. Rijeka, 100–111.
- Lisac, Josip. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip (1997) „Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadašnjosti“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10. Zadar, 155–160.
- Lisac, Josip (2006) *Tragom zavičaja: Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Split: Književni krug, 94–99.
- Lončarić, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo (2005) *Kajkaviana & Alia: ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Ur: Josip Lisac. Zagreb: IHJJ & Čakovec: Zrinski d.d.
- Lukežić, Iva (2012) *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1.: Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra čakavskoga sabora grobnišćine, 251–256.
- Lukežić, Iva (2015) *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2.: Morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra čakavskoga sabora grobnišćine, 5–207.

- Moguš, Milan (1995) *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 25–64.
- Mrle, Tomislav (2008) *Crni Lug i ostala pripadajuća mu mjesta*. Crni Lug: POP&POP.
- Malnar, Marija (2010) „Dijalekti u Gorskom kotaru“. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. Zagreb, 54–58.
- Malnar, Marija (2013) „Sjeverni dio gorskokotarske kajkavštine nekad i danas“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18. Zagreb, 49–56.
- Malnar Jurišić, Marija (2017) „Iz morfologije govora Tršća“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21. Zagreb, 203–208.
- Maresić, Jela (2018) „Morfologija podravskoga kajkavskog dijalekta“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 22. Zagreb, 14–58.
- Marinković, Marina (2015) *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 153–174.
- Marković, Mirko (2003) *Gorski kotar: stanovništvo i naselja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Pavić, Radovan (1981) „Zemljopisne značajke“. U: *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige „Gorski kotar“, 7–25.
- Pronk, Tijmen (2010) „Rani razvoj goranskih govora“. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1, 110–129.
- Tafra, Branka (1981) „Vrste imeničke deklinacije“. *Jezik* 29. Zagreb, 44–46.
- Vranić, Silvana (2005) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Vranić, Silvana (2011) *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu 2.: Morfologija*. Rijeka: Filozofski fakultet; Novalja: Matica hrvatska, 9–97.
- Zečević, Vesna (1992) „Iz kajkavske morfologije (o DL sg. im. ž. roda)“. *Rasprave ZHJ* 18, 259–265.

11. Prilozi

11.1. Popis karata

Karta 1: Zemljopisni položaj Gorskoga kotara (preuzeto s: <http://orthopediewestbrabant.nl/cabar-karta/>, pristupano: 24. srpnja 2020).

Karta 2: Zemljopisni položaj Crnoga Luga (iz knjige „Crni Lug“ autora Tomislava Mrle, 2008.)

11.2. Ogled govora Crnoga Luga

Dok s'an, dok smo b'ēlē d'ęca, smo b'ēlē j'āku, m'isęn se sk'ęp smo se dr'ž'ālę... Čuv'ālę smo kr'āvę, igr'ālę smo se s'akako, i z l'opto, i x'ārtalę, i z l'ęšņekame, i pob'īralę l'ęšņekę, i smo š'l'ę kr'ast t'uđe mr... t'uđe m'īrne, zg'ora J'ulke na zel'inę smo se š'l'ę sp'ukņęt, t'ako so b'ēlē d'ębeļę da smo ix j'ędva sp'ukņęlę i 'onda smo si ix 'opralę i j'ēlē, r'ēpo, kr'umpęr smo se p'ęklę k'ad smo š'l'ę na n'ivo se z'ęt, pa smo se p'ęklę va veļ'ikęn žrj'āvke... Ov'ilę smo r'akę po j'ārke, ov'ilę smo ž'abę, ov'ilę smo fr'ilę so b'ēlē 'anda, fr'ilę so... s'ada ix več ni, tix fr'ilakof m'ajxęnęx jer so ix s'ę p'astrvę poj'ēlē.

Ale j'ęmpot smo š'l'ę, j'ęno pr'iliko 'ovit ž'abę, t'ako, več se je sp'ušto mr'āk, a m'alo je i k'išęca p'āda i b'ome r'ēčęn: „Bo ix, s'ada b'odo 'one na ta d'aš pr'ęšlę v'ęn“.

J'ęst s'an šv'a va un J'ęl'ęnčof j'ārak, a one so nan'ęslę p'uno j'ājac i j'ęst s'an t'ako n'ekako p'ogrešno st'ā, pa s'an p'ā d'ote va ta j'ājca ž'ābja, ale d'obru, tu je se b'ęo t'ako, v'avęk smo naov'ilę, 'ispod st'ō kom'āda, n'ismo pr'ęšlę d'amu... P'uxę smo ov'ilę i j'ęst s'an ih ov'ia, j'em'ēlē smo t'ufcę, i va d'uplę. (...)

Kr'āvę smo doj'ēlē, pr'āscę smo xr'ānęlē, kok'ušę, m'ama mę je v'āđęa, od m'ajxęnęga, dv'anajst l'ēt s'an j'em'ęa, k'oku se r'ęzancę d'ęjajo, k'oku, 'anda ni b'ęo maš'inęcę da ih buš ręst'ęgnę l'ępu pa b'ęš ix na maš'inęco zr'ęza, 'anda se m'oro s'ām zaz vaļv'āfcame tu ręzv'āljat, pa ih l'ępu fino r'ęzat: „Nę n'ise d'obru zr'ęza, m'oraš još fin'įję“ (...) Kr'ux p'ęč, i d'anas ga p'ęčęn.

S'e smo d'ējale; n'oki nas je v'ādeā, k'oku se kn'ēdle d'ējajo, k'oku se n'okičę m'ajxęnę d'ējajo. Mi smo s'ę m'oralę zn'at, x'iša se je r'iba, 'anda ni b'ęo tępis'ōnof, ne park'ętof, ne n'ęč, so b'žlę p'odi al' so m'oralę b'ęt č'istę da so se v'idęlę, a tęr zn'aš k'oku je b'ęo, ki je b'ęo bv'agu i sę, j'ęnę c'ipęlę se m'oro j'ęmęt s'ęmo k'ęd se šo v št'ālo, 'anda v dr'ugo se sę m'oro pre'ōbut. M'ora je b'ęt i č'ist'oča, i za ml'ęko i za s'e k'ęd se je dav'āo pole na mlęk'arno, j'aku se je m'orao p'azęt.

V'odi ni b'ęo va x'išę, mi te va V'ęlake V'odi n'ismo jęm'ęlę v'odi, alę smo jęm'ęlę bl'izę v'odo, al' je tr'ebao p'ęjt pu ņo. (...) Ne, t'ękva je van z 'izvora l'ępa, 'izvorna, j'aku l'ępu. I eto, x'iša se j' i pr'ōda s'ęda ta va V'ęlake V'ode, m'amęna, m'isęn, još je 'onda m'ama b'ęa ž'iva m'aja, pa smo pr'ōdale i doblilę smo za ņo da smo d'žlę na tu n'ašo x'išo kr'of.

11.3. Ciljani upitnik

Morfologija - Imenice

Nastavci imeničke *a*-vrste, m.r.

Crnolužanin, djed, čovjek, dan, izvor, jarak, kauč, kilometar, kiša, knedal, komad, krumpir, kruh, korak, kredit, lješnjak, luster, mrkva, nokat, nos, njok, muž, pas, pod, posao, prišt, prst, puh, puž, put, rak, razred, radio, rezanac, Risnjak, sin, snijeg, strah, svinja, tata, telefon, težak 'poljoprivrednik', trgovina, tuvac, stolnjak, susjed, učitelj, unuk, utorak, valjak za tijesto, vrt, vuk, Zdenko, Zlatko, Željko, život

jednina	množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V
L	L
I	I

Nastavci imeničke *a*-vrste, s.r.

blago, čudo, dijete, drvo, godina, meso, mlijeko, mjesto, korito, koljeno, kamenje, oko, prozor, polje, pile, rame, rebro, selo, sijeno, sunce, uho, vrijeme, vrata, zdravlje, željezo

jednina	množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V

L

L

I

I

Nastavci imeničke e-vrste, ž.r.

ambulanta, babica, banka, baka, birtija, blizanka, bolnica, borba, cipela, crkva, čizma, djevojčica, duplja, glava, harmonika, hladnoća, hlače, kamilica, kanta, kišobran, klupa, krevet, krava, naočale, omladina, rodbina, streha, škola, voda, zabava

jednina

množina

N

N

G

G

D

D

A

A

V

V

L

L

I

I

Nastavci imeničke i-vrste, ž.r.

bolest, mladost, kći, krv, peć, riječ, smrt, sol, stvar, šuma

jednina

množina

N

N

G

G

D

D

A

A

V

V

L

L

I

I

12. Sažetak i ključne riječi (na hrvatskome jeziku)

Sažetak

U ovom se radu opisuje morfologija imenica mjesnoga govora Crnoga Luga u Gorskome kotaru koji pripada zapadnomu podtipu gorskokotarske kajkavštine. Rad je istraživačkoga tipa, a zaključci se temelje na transkripciji snimljenih imeničkih paradigmi na području Crnoga Luga u ljetnim mjesecima 2020. godine. Imenice su svrstane u tri sklonidbene vrste prema gramatičkome morfemu u Gjd., odnosno u *a-*, *e-* te *i-*vrstu. Imenice muškoga i srednjega roda crnoluškoga govora pripale su *a*-vrsti, a imenice su ženskoga roda podijeljene u *e-* te *i-*vrstu. Zasebno se opisuje svaki padež i padežni nastavak te njegovo podrijetlo u odnosu na današnje stanje u kojem se utvrđuju specifičnosti i odstupanja te se kao potvrde donose primjeri imenica crnoluškoga govora.

Ključne riječi: morfologija imenica, Crni Lug, Gorski kotar, *a*-vrsta, *e*-vrsta, *i*-vrsta, gramatički morphem.

Summary

The paper describes the morphology of nouns in the local dialect of Crni Lug in Gorski kotar, which belongs to the western subtype of Gorski Kotar Kajkavian dialect. This paper belongs to the research type papers, and the conclusions are based on the transcription of the recorded noun paradigms in the area of Crni Lug. The paper and the recordings were made in the summer of 2020. Nouns are classified into three declension types: *a-*, *e-* and *i-*type according to the grammatical morpheme in Gjd. Nouns of the masculine and neuter gender of the Crni Lug language belong to the *a*-type, and nouns of the feminine gender are divided into *e-* and *i-*type. Each case and case continuation is described separately. In addition, its origin is described separately in relation to the current

situation in which the specifics of the deviation are determined, and examples of nouns dialect of Crni Lug are given as confirmation.

13. Naslov i ključne riječi (*na engleskome jeziku*)

Title: Morphological description of nouns in the Crni Lug speech

Keywords: morphology of nouns, Crni Lug, Gorski kotar, *a*-type, *e*-type, *i*-type, grammatical morpheme.